

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 316.343.32(497.4 Cerklje)(091)
929.5
prejeto: 6. 2. 2006

Lidija Slana

univ. dipl. oec., Brilejeva 6, SI-1000 Ljubljana
e-mail: lidija_slana@yahoo.com

Grad Strmol in njegovi lastniki skozi čas

IZVLEČEK

Avtorica v svojem prispevku prikazuje usodo gradu in gosposčine Strmol na Gorenjskem ter njenih lastnikov, od 13. stoletja, ko so bili prvič omenjeni Strmolski vitezi, pa vse do konca druge svetovne vojne, ko je bil grad nacionaliziran in je postal protokolarni objekt nove države.

KLJUČNE BESEDE

Strmol, Kranjska, Štajerska, ministeriali, plemstvo, Andechs, Rain, Ruessentein, Wollwitz, Dietrich, Urbančič, Fuchs, Rado Hribar

ABSTRACT

THE STRMOL CASTLE AND ITS OWNERS THROUGH TIME

The author gives in her contribution a short survey of the owners of the castle and the estate Strmol at Gorenjsko, from the 13th century when the knights of Strmol were first mentioned, till the end of the second world war, when the castle and the estate were nationalised and entered into the service of the new State.

KEY WORDS

Strmol, Carniola, Styria, ministerials, nobility, Andechs, Rain, Ruessentein, Wollwitz, Dietrich, Urbančič, Fuchs, Rado Hribar

Vitezi Strmolski in njihov čas (13. do 15. stoletje)

Strmol na Gorenjskem, slikovito postavljen na majhni vzpetini ob vznožju strmega Dvorjanskega hriba, med vasmi Češnjevke, Grad in Dvorje, je eden redkih gradov na Kranjskem, ki je vseskozi ohranil slovensko ime. V nemških besedilih zapisano ime gradu je le transkripcija slovenskega imena. V nemških virih nastopa kot Stermol, Stermoll oz. Störmoll, tudi Stermul in podobno, v latinskih virih pa kot Stermol.

Strmolski so se pojavili v pisnih virih že v drugi polovici 13. stoletja in bili v 14. stoletju nepogrešljiv del družbenega življenja v svoji okolici, to je od Velesovega pa tja do Kamnika. Ob koncu 14. stoletja so zanimivo ime svojega gradu ponesli tudi na sosednje Štajersko, kjer jih spremljamo do začetka 16. stoletja, na Gorenjskem pa so jih že sredi 15. stoletja nasledili bližnji sorodniki, plemeniti in častivredni (*edel und vest*) vitezi z Brega (Raini).

Zgodovinsko ozadje, ki je botrovalo vzponu in izumrtju sicer politično ne preveč dejavnih Strmolških, je bilo zelo razgibano. Od 11. do 15. stoletja so tudi v tem vzhodnem delu Gorenjske, ki je bila del mejne dežele in od leta 1364 vojvodine Kranjske, različne rodbine visokega plemstva pridobivale na oblasti, bolj ali manj uspešno vladale, kovale svoj denar, se med seboj bojevale, vendar so druga za drugo izumrle in končno je vsa oblast pripadla eni sami družini, ki je obvladovala ta ozemlje do prve svetovne vojne – zvitim in potpežljivim Habsburžanom.

Če se omejimo na ozemlje vzhodne Gorenjske med Kokro in vzhodno mejo s Štajersko, ki nas posebej zanima, je znano, da je to ozemlje v 11. stoletju pripadalo kranjskim mejnim grofom iz turingijske rodovine Weimar-Orlamünde, ki so si ga pridobili ob ženitvi Popona I. z dedinjo kranjskih mejnih grofov, Hademut Sempt-Ebersberško. Rodbina Weimar-Orlamünde je v moški liniji kmalu izumrla, njeno ozemlje pa je po poroki dedinje Sofije z Bertoldom II. Andeškim¹ v začetku 12. stoletja prešlo na to bavarsko grofovsko rodbino.

Sredi 12. stoletja so Andeški postali tudi namestniki oglejskega patriarha v Kranjski marki in kot uradni fevd od oglejskih patriarhov prejeli Kranj. Na območju vzhodne Gorenjske je postal Kamnik novo središče andeške posesti; Bertold II. se je v ohranjenih listinah okrog leta 1147 imenoval "kamniški grof" (*comes de Stein*).² Njegovi na-

sledniki so se v dobrem stoletju povzpeli zelo visoko, postali so še mejni grofje v Istri, z ženitvijo Henrika IV. z Zofijo Višnjegorsko ob koncu 12. stoletja pa so pridobili na Gorenjskem še alodialna posestva na območju Gamberka okrog Zagorja. Pod oblast Andeških je torej spadala vsa vzhodna Gorenjska od Kamniških planin na severu do Save na jugu in od gorskih prehodov pri Motniku na vzhodu do Kokre na zahodu.

Andeški so za upravljanje svojih razsežnih posestev zaposlovali ministeriale in milite, ki so prebivali v gradovih in se naseljevali v dvorih po gorenjskih vaseh. Že v letih 1143 do 1147 so bili v spremstvu Bertolda II. ministeriali iz Kamnika, Mekinj, Kokre in Mokronoga. Najpomembnejši so bili ministeriali, ki so se imenovali po Kamniku, saj so upravljali središče andeške posesti, kjer so Andeški imeli tudi svojo kovnico denarja.³ Kasneje so se med ministeriali pojavili še Mengeški, Limbarski, Velesovski, Berniki, Breški, Olševiški in Forsti.⁴ Po Grafenauerju so ministeriali prebivali še v Preddvoru, v Smledniku, na Strmolu,⁵ v Gradu, Pšati, Turnu in na Novem gradu, militi pa v Tupaličah, na Visokem, v Šenčurju, v Šentmpergi, v Kosezah pri Vodica, Češnjevku, Cerkljah, Poženiku, na Brniku, v Zalogu, Komendi, na Bregu, v Borštu, Studi, Dobu, na Homcu, v Volčjem potoku, v Perovem in v Mekinjah.⁶

Ministeriali in militi so v teh krajih več ali manj gospodarili tudi potem, ko je v letu 1251 s smrtjo oglejskega patriarha Bertolda V. izumrl moški rod Andeških; večinoma so preživeli razgibani vladavini njihovih dedičev: prvega moža Bertoldove nečakinje Neže, Friderika II. Bojevitega Babenberžana (padel v bitki 1246), njenega drugega moža Ulrika III. Spanheima (umrl 1269) in Ulrikovega bratranca, kralja Otokarja II. Přemysla (padel v bitki 1278), ter dočakali oblast Habsburžanov. Do leta 1335 so bili upravitelji in zastavni gospodje Kranjske grofje Goriško-Tirolski (obnovljeno mejno grofovstvo oglejskega patriarha je bilo le formalno), po smrti Henrika, zadnjega moškega predstavnika rodbine, pa so deželam zavladovali Habsburžani neposredno. Tem so malo kasneje začeli krepko mešati štrene svobodni gospodje Zovneški in njihovi nasledniki, od leta 1341 grofje Celjski, ki so sredi 14. stoletja, že na začetku svojega naglega vzpona, pokupili dobršen del posestev na tem območju in tako oblikovali Smledniško gospostvo, ki je obsegalo tudi posamezne kmetije v Strmolu

³ Kos, Srednjeveška kovnica, str. 42–44.

⁴ Štih, Kranjska, str. 13–14.

⁵ Strmolski so bili ministeriali le po navedbi B. Grafenauerja, v vseh drugih virih se pojavljajo kot militi, tako dokazuje tudi zapis na njihovih pečatih: "+ S. Iacobi, militis de Stermol" v letu 1366 (1366, 24/10, AS 1063 – 5316; Otorepec, Gradivo V).

⁶ Grafenauer, Srednjeveška kolonizacija, str. 17.

¹ Po Grafenauerju (*Zgodovina slovenskega naroda II*), je bil Sofijin mož Bertold I, tako da se pri njem zaporedje Bertoldov Andeških v letu 1251 konča z Bertoldom IV. V našem besedilu pa je uporabljeno številčenje po Štihu (Kranjska) – zadnji Andeški je bil Bertold V.

² Štih, Kranjska, str. 13.

bližnjih vaseh: Cerklje, Pšata in Poženik.⁷ Tudi grofje Ortenburški, katerih interesno območje je bila sicer zahodna Gorenjska, so imeli na vzhodu od Kokre precej posestev. Bili so tudi dobrotniki samostana Velesovo, ki je stal na tem območju.

Nikjer v dokumentih ni zaslediti, da bi bili Celjski ali Ortenburški tudi fevdni gospodarji Strmola in njegovih vitezov. Upravičeno lahko domnevamo, da je bil Strmol s svojim agrarnim zaledjem ves čas od leta 1277 podrejen neposredno deželnemu knezu Habsburžanu. V zastavni pogodbi za Kranjsko, ki jo je v tem letu prejel Majnhard Goriško-Tirolski od kralja Rudolfa I., je bilo namreč izrecno navedeno, da dobi Kranjsko v zastavo za 20.000 mark srebra, vendar ne ministerialov, ki ostajajo podrejeni neposredno deželnemu knezu.⁸ Sicer sta bili interesni območji Majnharda in njegovega sina Henrika pretežno Koroška in Tirolska, za Kranjsko se nista zanimala.⁹

Rodbina Strmolskih se je v pisnih virih pojavila v drugi polovici 13. stoletja, torej že po obdobju Andeških. V času gospostva Andeških jih še ni zaslediti, saj se v ohranjenih listinah do leta 1287 ne pojavljajo niti kot prič, tako kot se pojavljajo na primer Limbarski z Limberka, Diengerji iz Zapric ali Mengeški. Glede na doslej znana dejstva se pri izvoru Strmolskih ponujata dve možnosti; po prvi imajo svoje korenine na Kranjskem, po drugi pa izhajajo iz sosednje Štajerske. Seveda ne smemo popolnoma izključiti še tretje možnosti, namreč da bi prišli iz nemških dežel ali Koroške. Toda če bi prišli iz Andeškimi ali Spanheimi, bi se verjetno v pisnih virih pojavili že prej, Goriško-Tirolski pa, kot že rečeno, svojih ministerialov na to območje niso naseljevali.

Možno je, da so bili Strmolski stranska veja bližnjih Velesovskih ali Kamniških, kar bi lahko dokazovala tudi podobnost imen. Kamniški vitezi, bratje Gerloh, Valter in Veriand, Rihca, vdova pokojnega brata Berona s sinom Veriandom ter Marjeta, hči pokojnega brata Henrika, so namreč v letu 1238 ustanovili samostan dominikank v Velesovem, prvi ženski samostan na ozemlju današnje Slovenije. Pri osnovni dotaciji samostanu so sodelovali tudi njihovi sorodniki z Limberka, Vranje peč in Brnika. Dotacijo je potrdil oglejski patriarh Bertold.¹⁰ Samostan, ki je bil postavljen pod dvorom velesovskih vitezov, je že ob ustanovitvi prejel 66 kmetij, v dobrih 200 letih pa je to število povečal na 412, kar kaže na tedanjo hitro širitev

cerkvene posesti na račun posesti posvetnih fevdalcev.¹¹

Pri tem vzbuja pozornost ime Veriand (Wergando) ki je tudi ime prvega znanega Strmolskega, omenjenega v letu 1287. Dostikrat se je isto ime ponavljalo iz roda v rod ter postalo značilno za neko rodbino. Morda je bil Veriand Strmolski, ki si je postavil dvor med Velesovim in Kamnikom, eden od potomcev Verianda, sina Berona in Rihce. Zanimivo je, da se ime Veriand v tem času ne pojavlja pri nobeni drugi bližnji plemiški rodbini (Limbarski, Mekinjski, Mengeški, Poženiški, Brniški, Zapriški), razen pri Kamniških.

Proti temu, da so Strmolski v sorodu z Velesovsko-Kamniškimi, pa bi lahko pričalo to, da se razlikujejo grbi obeh rodbin. Grb, ki je bil običajno vtisnjen v pečat posameznega plemiča, je bil praviloma eden od pokazateljev pripadnosti njegovi rodbini. Grba Strmolskih, ki prikazuje dva, z rezili drug k drugemu obrnjena srpa, pri Kamniških ne zasledimo. Krassler med imetniki treh srpov v grbu sicer imenuje tudi viteze s Steina,¹² vendar bi to lahko bili vitezi tirolskih grofov iz Kamna v Podjuni na Koroškem. Po Krasslerju ima v grbu dva, navznoter obrnjena srpa v grbu še rodbina koroških plemičev Raidhauptov. Rodbina vitezov z Mačerol (*Matzero*) na Dolenjskem, ki so bili na Kranjskem v 14. stoletju fevdniki Jeterbenških, pa ima v grbu dva, z rezili navzven obrnjena srpa.¹³

Zanimivo je, da so imeli Strmolskim podoben grb tudi pomembni celjski fevdniki Sefnerji ali Safnerji s Prežina nad Štorami na Štajerskem. Njihovo morebitno sorodstvo bi morda lahko razložilo tudi podelitev stolpa pri Rogatcu ob koncu 14. stoletja enemu od članov rodbine Strmolskih s strani Celjskih. Rogatec je bil namreč povezan tudi s Sefnerji. Tudi pri Sefnerjih najdemo Hermana in Eberharda, tako kot pri Strmolskih. Krassler kot nosilce dveh, z rezili navznoter obrnjenih srpov omenja tako Strmolske kot Sefnerje; oba grba imata srebrna srpa na rdečem ozadju, srp v strmol-skem grbu pa ima dodatno še zlat ročaj.¹⁴ Zaenkrat še ni pravega dokaza za nobeno varianto.

Listino, v kateri se prvič pojavlja neki Strmolski, in sicer Veriand ob priložnosti nakupa kmetij, je 3. oktobra 1287 v Kamniku izdala Geuta, vdova Egelolfa in sestra Nikolaja Limbarskega, torej potomka nekdanj mogočnih andeških ministerialov, ki so si tudi v času gospostva deželnih knezov Habsburžanov znali poiskati svoj prostor pod soncem. Veriand je od Geute kupil pet kmetij v Repnjah. Pomembnost prič, ki so prisostvovala temu naku-

⁷ Grafenauer, Srednjeveška kolonizacija, str.17.

⁸ Oturepec, Gradivo V: 1276/1277 – originala ni, regist v MDC (Monumenta Ducatus Carniolae) V., str. 155, št. 232.

⁹ Grafenauer, Zgodovina, str. 374.

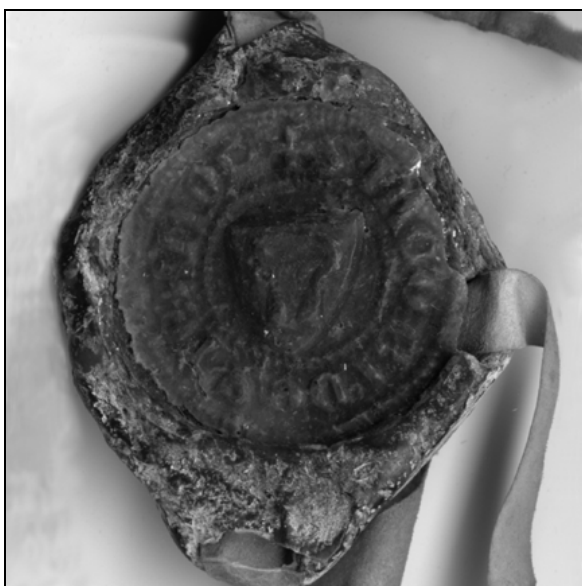
¹⁰ Lavrenčič, Zgodovina, str. 31; Kos, Gorenjski samostani, str. 58.

¹¹ Grafenauer, Srednjeveška kolonizacija, s tr. 17; Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 22–25.

¹² Krassler, *Wappenschlüssel*, str. 151.

¹³ Krassler, *Wappenschlüssel*, str. 151.

¹⁴ Krassler, *Wappenschlüssel*, str. 151.

Pečat Jakoba Strmolskega (1319 X 31); Pečat Kola Strmolskega (1383 I 11); Pečat Eberharda Sefnerja (1396 VIII 31); Pečat Konrada z Mačerol (1358 X 1) (AS 1063, Zbirka listin).

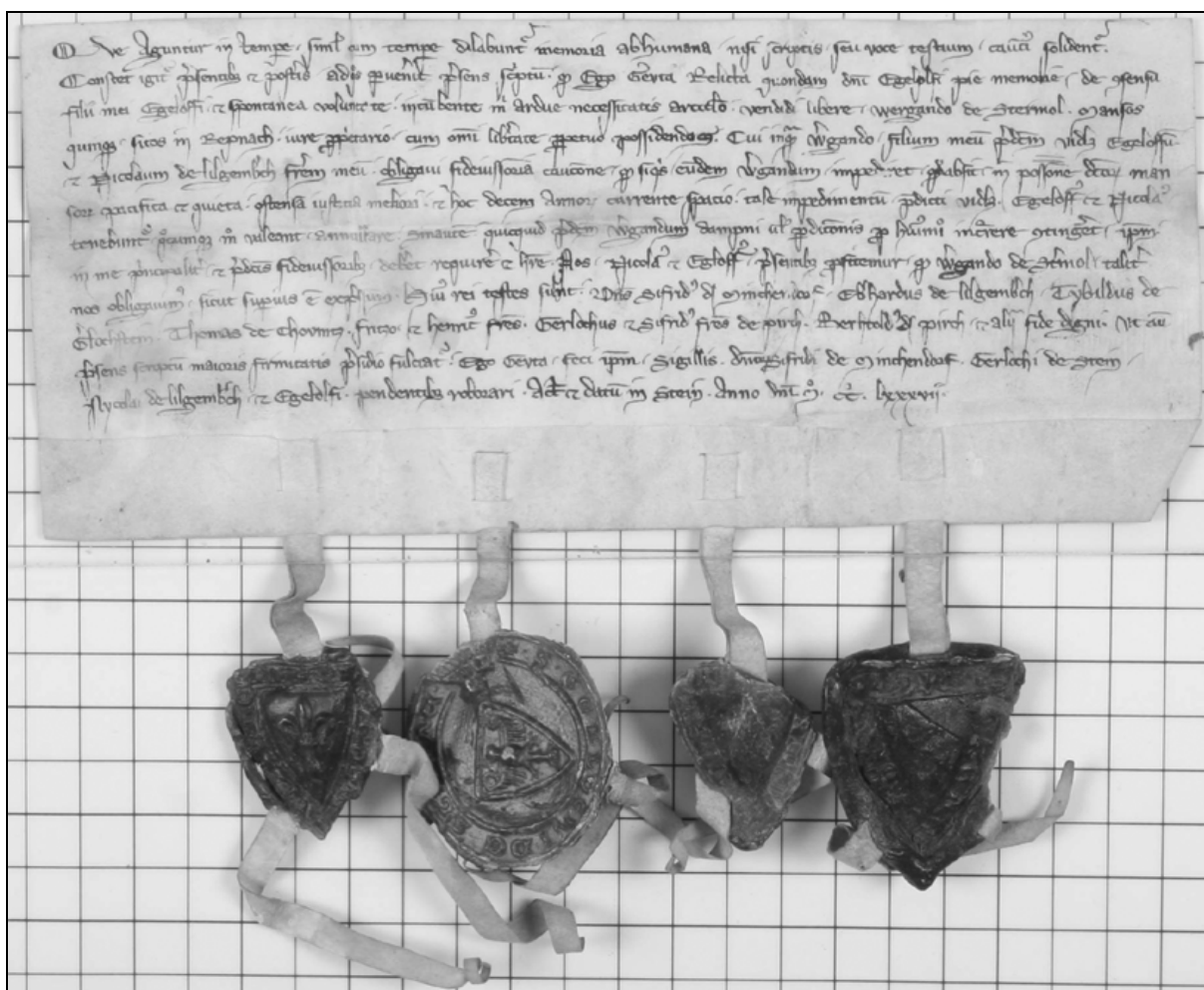
pu, nakazuje, da so Strmolski spadali v krog uglednih plemičev. Priče so, kot običajno, navedene po pomembnosti in položaju. Prvi in najuglednejši je Sigfrid Mekinjski (*de Minchendorf*),¹⁵ nato sledijo Eberhard Limbarski (*Eberhardus de Lilgemberch*), Tibald s Kolovca (*Tybaldu de Gerlochstain*), Tomaž s Homca (*Thomas de Chovmtz*), brata Fric in Henrik, Gerloh in Sigfrid – brata z Brezja oz. Brezovice (*de Pirsch*), in "vsi drugi, zaupanja vredni" (*et alii fide digni*). Na listini so obešeni pečati Sigfrida Mekinjskega, Gerloha Kamniškega, Nikolaja Limbarskega in Geutinega sina

¹⁵ Gallenbergi so se v 13. in v začetku 14. stoletja imenovali Mekinjski.

Egelolfa.¹⁶

Očitno so bili Strmolski v svojem ožjem okolju zelo ugledni, saj skoraj nobena listina v 14. stoletju, v kateri so njihovi bližnji in daljni sosede – Brniški, Kamniški, Poženiški, Mengeški, Podkrnoški (*von Gurnitz*), Polhograjski, redovnice iz Velesovega, redkeje tiste iz Mekinj, pa tudi meščani iz Kamnika – izpričevali prodajo, nakup ali darilo raznih kmetij, domcev, njiv itd., ni bila sestavljena brez njihove omembe kot prodajalca, kupca, darovalca ali priče. Najdemo jih tudi kot priče ob prodajah in podaritvah dvorov in kmetij velesov-

¹⁶ 1287, 3/10, Kamnik; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 4752.

Listina z omembo Verianda Strmolskega (1287 X 3) (AS 1063, Zbirka listin).

skemu, mekinjskemu in vetrinjskemu samostanu. Iz leta 1319 je prvič ohranjen tudi pečat Strmolskih z grbom in marsikatero listino je krasila zanimiva podoba dveh srpov. Z izstavitelji listin in drugimi pričami so bili Strmolski večinoma tudi v sorodu. Praviloma se niso dosti oddaljili od bližnje okolice, tudi niso bili v službah pri mogočnih posvetnih rodbinah, ki so tedaj obvladovale to ozemlje, npr. pri Žovneških in kasneje Celjskih, niti pri deželnem knezu Habsburžanu, niti niso omenjeni na listinah kranjskih ali ljubljanskih meščanov. Kot bomo videli kasneje, se je edino en član rodbine v službi Ortenburških in kot cerkveni dostojanstvenik povzpel precej visoko.

Stoletje, v katerem so doživljali Strmolski svoj razcvet, je bilo zelo burno. V prvi tretjini, v letu 1338, so ga zaznamovali roji kobilic, v letu 1348 pa je črna smrt – kuga zahtevala dve tretjini človeških življenj v Evropi in skladno s tem tudi na Kranjskem. V letu 1348 je tudi uničujoč potres razdeljal 26 mest, nad 40 gradov in več cerkva na Kranjskem, po bitki pri Nikopolju v letu 1396 pa so se

naše dežele začele zavedati grozeče turške nevarnosti, ki jim je naslednji dve stoletji prizadejala ogromno materialne škode in povzročila znatne človeške izgube.

Politično življenje v 14. stoletju se je odvijalo v znamenju prodiranja Habsburžanov proti morju. V letu 1338 je vojvoda Albreht II. podelil plemstvu na Kranjskem privilegij, po vzoru že obstoječih privilegijev za Koroško in Štajersko, v letu 1358 so se kranjski stanovi v Ljubljani poklonili Rudolfu IV. Ustanovitelju, ki je v letu 1364 Kranjsko proglasil za vojvodino.

Strmolski so v tem času dokaj mirno in brez odkritih nesoglasij s sosedi upravljali svoje premoženje, se možili in ženili s sebi enakimi iz bližnjih in tudi bolj oddaljenih dvorov in gradov (Poženik, Jablje, Zaprice, Gorje, Podkarnos), moški člani so se posvečali tudi duhovniškemu poklicu, le dve pripadnici družine pa naj bi, sodeč po ohranjenih virih, postali redovnici.

Herman Strmolski (*Hermannus de Stermol*) je bil v letu 1301 omenjen kot priča in sicer na zad-

njem mestu za moravškim župnikom in savinjskim arhidiakonom Witigom Limberškim, nečakom Geute, izdajateljice listine v letu 1287, ter njegovima kaplanom in uradnikom. V tej listini je Henrik s Podkrnosa podaril podložnika Jurija samostanu v Velesovem.¹⁷

Eberhard Strmolski (*Eberhart von Stermol*) je bil naveden kot priča v treh listinah v letih 1310, 1318 in 1327, izdajateljev Hartvika Mengeškega, Henrika Podkrnoškega in Janeza, sina Bertolda Brniškega.¹⁸ Prvo listino je tudi pečatil, vendar žal pečat ni ohranjen. V zadnjih dveh listinah se omenja poleg Eberharda tudi Jakob, verjetno njegov sin. Po letu 1327 se Eberhard ni več pojavil, pač pa je bil v letu 1338 omenjen Eberhardov sin Jurij, duhovnik oglejske dieceze, v listini, ki jo je izdal patriarh Bertrand v zvezi z njegovo župnijo St. Paternion.¹⁹ Iz ohranjenih podatkov ne moremo ugotoviti, ali je bil Eberhard Veriandov ali Hermanov sin.

Jakob I. Strmolski (*Jacob, Jekkel, Jekel, Jaecel, Jakel, Jaeklein ipd.*), najverjetneje Eberhardov sin, se je v listinah pojavljal od 1313 do 1337,²⁰ vendar je verjetno živel še nekaj let, kajti njegov najmlajši sin Askvin je dobil svoj del dediščine šele leta 1348. Jakob I., ki je bil poročen z Atanazijo, je spadal med najbolj ugledne Strmolske; kot priča je "napredoval", kar pomeni, da ni bil v seznamu priče več naveden na zadnjem mestu.

Dne 31. oktobra 1319 je Jakob I. Strmolski obesil svoj pečat z grbom na listino, s katero je potrdil, da je dal sinu Frideriku kmetije v vrednosti 5 mark, ki jih je ta izročil za jutrnjo svoji ženi Neži, hčerki Majnharda iz Gorij, in sicer tri kmetije v Repnjah in dve v Jerišah. Pôroki za to darilo so bili ugledni sosede in sicer za vsako kmetijo v vrednosti ene marke po eden. To so bili Werner iz Loke, Ruger iz Polhovega Gradca, Jakobova svaka Werner iz Jabelj in Ulrik Dienger ter Tomaž Czendelein. Očitno sta bila mladoporočenca še zelo mlada, kajti Neža, ki je bila sicer vdova že v letu 1359, je živela še najmanj do leta 1381, ko je izstavila svojo zadnjo listino. Doživela je torej okrog 80 let, kar je bilo za tedanje razmere zelo častitljiva starost.

Jakob je po možnosti širil obseg svojega materialnega premoženja in kupoval kmetije, kjer se je pokazala priložnost, na primer v letu 1334 sta

kamniški meščan Hermat Molprat in žena Neža Jakobu in Atanaziji prodala kmetijo v Količevem (*Koelczah*) za deset mark oglejskih pfenigov.²¹

Jakob I. Strmolski je umrl okrog leta 1347 ali pa je bil takrat že zelo obnemogel, kajti 4. julija tega leta sta pečatila listino, s katero je bila potrjena prodaja ribnika in mlina pri Češnjici samostanu v Velesovem, Jakobov sin Friderik (Fritzlein) in njegov stric duhovnik Jurij Strmolski, ki je imel pečat z veliko črko G (*Georg*). Prodajalec posesti je bil Jakob Povtel (*Jaekel der Poewtel*).²² Tudi Nikolaj Dienger, ki je v letu 1352 z ženo Lucijo prodajal kmetijo v Repnjah "*dem erbern chnecht Woelfel*" pri samostanu v Velesovem, je navedel Jurija, župnika pri St. Paternionu, ki je pečatil listino, kot svojega strica.²³ Na tem mestu je bila omenjena tudi Jera (*Gedrut*) Strmolska, redovnica v Velesovem, verjetno Friderikova sestra.

V letu 1348 sta si brata Friderik in Askvin razdelila dediščino po očetu Jakobu. Glavni dedič je bil Friderik; Askvin verjetno ni imel potomcev, ker v listini niso omenjeni ne žena ne otroci, pač pa je zatrdil, da se je "ljubeznivo" dogovoril z bratom, njegovo ženo in vsemi njunimi dediči, da prejme za dediščino tri kmetije, od tega dve v Podgorju in eno v Loki pri Mengšu. Obljubil je tudi, da bo te kmetije v primeru prodaje ponudil najprej bratu.²⁴ To dokazuje, da so bili Strmolski dobri gospodarji, ki so se zavedali, da je blagostanje zagotovljeno le v primeru, če se posest ne razdrobi. V tej listini ni omenjen še kakšen drug brat, ki bi dedoval po očetu Jakobu, zato izvirajo Strmolski, ki niso bili otroci Friderika in Neže, domnevno od nekih drugih Veriandovih ali Hermanovih potomcev, verjetno kar od Eberharda.

Jakobov naslednik Friderik Strmolski (*Fritzel, Friczel, Friczlein ipd.*) se je začel kot priča pojavljati v javnosti od leta 1330,²⁵ večinoma skupaj z očetom Jakobom, po očetovi smrti pa je pečatil zetu Ditmarju s Podkrnosa,²⁶ sestri Marjeti, vdovi Janeza pl. Hofstetten²⁷ in svaku Nikolaju Korošču.²⁸ Nikolaj Korošec in žena sta zastavila kmetijo v Loki pri Mengšu Jeri s Strmola (*Gedrawt*

¹⁷ Otorepec, Gradivo V, 1301, 12/3, Velesovo.

¹⁸ 1310, 23/6; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 6072.

¹⁹ 1338, 5/8, Beljak; Otorepec, Gradivo Videm, št. 838, str. 170; St. Paternion je ob Dravi nad Beljakom.

²⁰ Jakob, *izstavitelj in pečatnik listine*: 1319, 31/10, AS 1063 – 5254; *kupec*: 1334, 21/1, AS 1063 – 5266; *priča*: 1313, 28/2 AS 1063 – 5251; 1318, 29/9; 1319, 8/5, AS 1063 – 5253; 1321, 13/10, AS 1063 – 5035; 1324, 29/6, AS 1063 – 5256; 1327, 24/2, AS 1063 – 5257; 1330, 25/5, AS 1063 – 5260; 1334, 11/1; 1337, 9/6, s. l.; (vse našete listine: Otorepec, Gradivo V).

²¹ 1334, 21/1; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 5266.

²² 1347, 4/7. s. l.; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 5278.

²³ 1352, 1/1; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 5290; Jurij je bil do leta 1326 župnik v Radovljici, ko je z župnikom Viljemom zamenjal to faro za tisto v St. Paternionu (1326, 13/10, Videm; Otorepec, Gradivo za zgodovino Radovljice, str. 15, št. 26).

²⁴ 1348, 12/3, Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 5281, Otorepec, Iz najstarejše zgodovine, str. 38.

²⁵ *Friderik – priča*: 1330, 25/5, s. l.; AS 1063 – 5260 (2 listini na ta datum, druge ni v ARS); 1334, 21/1, AS 1063 – 5266; 1335, 13/7, s. l.; 1337, 9/6, s.l., AS 1063 – 6149; 1351, 24/4, Kranj, AS 1063 – 6257 (vse našete listine: Otorepec, Gradivo V).

²⁶ 1353, 23/4, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5293.

²⁷ 1353, 10/11, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5294.

²⁸ 1356, 23/4, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5296.

von Stermol), redovnici v Velesovem. Jero imenuje Nikolaj "unsere liebe mum", kar običajno pomeni nedirektno krvno sorodnico.²⁹

Friderik je umrl pred letom ali v letu 1359, kajti 19. novembra tega leta je oglejski patriarh Ludvik potrdil na pisno prezentacijo samostana Velesovo duhovnika Majnharda, sina pokojnega Frica s Strmola, za večnega vikarja v Šenčurju.³⁰ Žena Neža je Friderika preživela najmanj za 22 let.

Friderik in Neža sta imela poleg zgoraj omenjenega Majnharda, ki je v letu 1360 postal tudi župnik Marijine cerkve v Cerkljah,³¹ še hčer Katarino, omenjeno 1353,³² poročeno z Ditmarjem s Podkrmosa, naslednika Jakoba II., sina Huga in hčer Ano. Sin Majnhard je, poleg župnikovanja v Cerkljah, v letu 1375 opravljal še dolžnosti nadduhovnika na Kranjskem (*erczpriester in Chrain*). Majnhardov pečat poleg grba z dvema srpoma prikazuje še podobo Marije z detetom, znamenje njegovega poklica.³³

Neki Friderik s Strmola je omenjen samo enkrat, ko naj bi v letu 1386 prodal samostanu Velesovo kmetijo v Dvorjah. Vendar dokument o tej prodaji ne obstaja, čeprav so ohranjene vse druge listine, ki dokazujejo prodajo posesti velesovskemu samostanu s strani Strmolskih, zabeleženo v velesovskem urbarju iz leta 1458.³⁴ Tako ni mogoče preveriti te napačne navedbe, edini do sedaj znani Friderik v rodbini Strmolskih pa je umrl že v letu 1359.³⁵

Na mesto večnega vikarja v Šenčurju je bil na prošnjo velesovskih redovnic v letu 1361 imenovan Viljem Strmolski.³⁶ Viljema, šenčurskega vikarja, je Neža v listini iz leta 1364, s katero je podarila najljubšemu sinu Majnhardu iz svoje jutrne tri kmetije v Repnjah, naslovlila z dragim prijateljem (*mein lieber vrewnt*). Viljem je na njeno prošnjo zapečatil listino.³⁷ Značilno je, da so v tistih časih tudi nekatere sorodnike imenovali prijatelje, posebno če si niso bili v krvnem sorodstvu, kar pa Neža in Viljem gotovo nista bila.³⁸ Morda je bil Viljem sin Friderikovega nikjer imenovanega bratranca, Eberhardovega sina, čigar potomci so bili tudi bratje Jakob, Kolo in Herand, ki jih bomo spoznali kasneje. V tej listini je Neža omenila tudi svoja otroka "Heugel vnd Anna meine chind" in njune dediče, ki nimajo gospodu

Majnhardu kaj prigovarjati, kako ravnati s prejeto posestjo, ker so svoj delež dediščine že prejeli. Ni pa bilo pojasnjeno, kdo so dediči Huga in Ane.

Neža je v letu 1381 še poslednjič nastopila kot izstaviteljica listine, v kateri je izpričala prodajo kmetije v Repnjah, ki je bila tudi del njene jutrne, ljubemu sinu Majnhardu, cerkljanskemu župniku. Majnhard je to kmetijo zapustil svoji cerkvi za večno luč, Neža pa je še svojo poslednjo kmetijo iz jutrne v Repnjah podarila cerkvi za večno luč v svoj in svojih prednikov blagor. Ob zaključku je izpričal še Nežin sin Hugo Strmolski, da vse zapisano glede nakupa s strani njegovega brata Majnharda velja, ker pa trenutno ni imel lastnega pečata, sta listino pečatila njegov ljubi bratranec, duhovnik Jakob Strmolski (+ S. IACOBI SAC'DOTIS DE STERMOL) in trebanjski župnik Bertold Stainer.³⁹

Jakob II Strmolski, Friderikov in Nežin naslednik, je v letu 1366 pečatil listino Štefana iz Sostrega, ki je zamenjal kmetijo v Šenčurju s samostanom v Velesovem z neko drugo kmetijo po izbiri samostana. Štefan ni imel lastnega pečata in Jakob mu je ustregel ter se pri tej priložnosti postavil s svojim lepim pečatom z napisom: + S. IACOBI MILITIS DE STERMOL. Priorinja samostana v tem času je bila njegova sestrična Alhajda iz Gorij, hčerka materinega brata Majnharda.⁴⁰ V letu 1373 je Jakob pečatil listino, s katero sta Elizabeta Velesovska, žena Nikolaja Chronschrota, in hči Marjeta, izpričali prodajo kmetije redovnici Chunleini Apfalterjevi. Zanimivo pri tej listini je to, da imenuje izstaviteljica Jakoba "erber man", s čimer so v tistem času označevali ugledne meščane. Verjetno pa je ta oznaka tudi pomenila, da lastnik pečata ni bil iz visokega plemstva, saj so v listinah tega obdobja kot "erber" naslovljeni tudi plemiči Smrekarji, Gallenbergi in Poženiški,⁴¹ ko gre pa za grofe Celjske ali Ortenburške, so ti vedno "edel und vest".

Hugo (*Haug, Hawglein*) Strmolski, drugi Friderikov sin, je bil poročen z Marjeto (*Gretel*) z bližnjega Dvorja (*Dworjach*). V letu 1395, ko je Marjeta ključarjem farne cerkve v Cerkljah podarila dvajset mark pfenigov za večno luč v svoj in svojih prednikov blagor, je bila že vdova. O morebitnih potomcih ne izvemo ničesar. Listino, ki sta jo izdala Marjetina znanca, Friderik Harrer z Iga in žena Ana, je pečatil Herman Sefner, upravitelj (*verweser*) v Ljubljani. Žal je njegov pečat odpadel.⁴²

²⁹ Preinfalk, Rodbina, str. 365.

³⁰ 1359, 19/11, Videm, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5304.

³¹ 1360, 21/4, Velesovo, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5306.

³² Glej op. 26.

³³ 1375, 28/1, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5324.

³⁴ Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 22–25.

³⁵ Glej op. 30.

³⁶ 1361, 30/4, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5308.

³⁷ 1364, 22/7, s. l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5974.

³⁸ Preinfalk, Rodbina, str. 365.

³⁹ 1381, 24/4, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5329.

⁴⁰ 1366, 28/10, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5316.

⁴¹ 1373, 11/7, s. l., AS 1063 – 5323; 1377, 22/6 (Pože niški), AS 1063 – 5328; 1377, 15/10 (Smrekar); 1396, 18/4 (Gallenberg), AS 1063 – 5350; vse našete listine: Otorepec, Gradivo V.

⁴² 1395, 23/8, s. l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5348.

Od domnevnih nečakov Friderika in Neže ter bratrancev Jakoba II. in Huga, datira prvi zapis o Kolu (*Cholo, Chöllein*)⁴³ v leto 1377; takrat je Kolo s pečatom potrdil prodajo kmetije s strani Viljema s Kolovca in žene Klare velesovski redovnici Kiburgi iz Račne pri Grosupljem.⁴⁴ V letu 1383 je Kolo pečatil poravnavo Nikolaja z Vrhkrke in Martina zaradi dediščine po Genzelu iz Valične vasi, dve leti kasneje pa je bil spet priča Nikolaju z Vrhkrke in njegovemu očetu Wisentu, tokrat pa je pečatil listino Henrik z Mačerol, čigar grb je nenavadno podoben grbu Strmolskih. Na njihovem grbu sta srpa obrnjena navzven, nimamo pa podatkov, kakšne barve je bil grb. Izgleda, da je bil Kolo stalen gost pri prijateljih z Vrhkrke in njihovih sosedih, saj je v letih 1390 pečatil listino Geysselheru Višnjegorskemu in 1393 spet Wisentu,⁴⁵ v letu 1395 pa je bil že pokojni.

Od vseh Strmolskih, ki so stopili v duhovniški stan, se je najviše povzpel Jakob, brat Kola, Heranda in Viljema ter domnevno Friderikov nečak. V ohranjenih listinah se je pojavil s svojim pečatom kot župnik iz Lanišča (*Harland*) v letih 1380 in 1383.⁴⁶

Spomladi 1384 se je Jakob Strmolski, župnik v Lanišču, predstavil že kot tridentinski kanonik. Z bratoma Kolom in Herandom (Viljem je bil verjetno že pokojni) je ustanovil v stiški cerkvi večno dnevno mašo pred sončnim vzhodom in večno obletnico z vigilijo z dvanajstimi duhovniki. Jakob je podaril deset kmetij v Polhovem Gradcu in dva dela desetine od petih kmetij.⁴⁷ Še istega dne je podaril hčerki svoje sestre, velesovski redovnici Katarini Poženiški, kmetijo na Šenturski gori, ki naj po njeni smrti pripade samostanu za večno luč. Pečatila sta Viljem Lambergar in Jakob sam.⁴⁸

Že v juniju istega leta je oglejski patriarh Filip podelil Jakobu Strmolskemu, tridentinskemu kanoniku in župniku v Lanišču, ter pogumnemu vitezu (*miles strenuus*) Jakobu Staynerju, kot pravnima zastopnikoma bratov Ortenburških, tridentinskega škofa Alberta in grofa Friderika, v fevd grad Lož "z vsem pripadajočim".⁴⁹

V avgustu istega leta je Jakob na dan svetega Jerneja obdaroval velesovski samostan. Sedaj je bil tudi briksenški kanonik. S privolitvijo svojih ljubih bratov Kola in Heranda je na oltarju svetega Ja-

neza Krstnika v velesovski cerkvi ustanovil večno mašo s kaplanom in v ta namen iz lastnega premoženja podaril osem kmetij: dve v Stiški vasi (*Kreuzberg*), eno v Lahovčah (*Walchdorf*), dve v Olševku, dve v Poženiku in eno v Imovici, za svoja brata in njune dediče pa je obdržal odvetništvo nad kmetijami. V ta namen sta bili izstavljeni dve listini in reverz k drugi: prvo listino so pečatili trije bratje Strmolski, drugo in reverz pa priorinja Katarina iz Zapric, njihova sestrična v drugem kolenu.⁵⁰

Po letu 1384 duhovnika Jakoba v pisnih virih ne zasledimo več. Nekaj let zatišja – kot da so se pisni viri za ta leta izgubili ali pa se ni dogajalo nič posebnega, nato pa se je v letu 1402 pojavil zanimiv dokument. Adelhajda, soproga Viljema z Mehovega (*Meychawer*), je pisno izpričala, da je njen stric, sedaj pokojni Jurij s Poženika, nekoč zastavil Viljemu Lambergarju (*Lannberger*), sedaj tudi pokojnemu, dve kmetiji na Klancu pred Kranjem. Omenjena gospa Adelhajda je zdaj dovolila otrokom pokojnega Kola Strmolskega (*Cholleins von Stermol saligen*), da rešijo ti dve kmetiji iz zastave od Viljemove soproge in dedinje Dimute ter njenih dedičev in to pisno potrdijo. Ko bi še obstajalo to pismo, s katerim so strmolski otroci rešili kmetiji, bi morda lahko ugotovili, kako jim je bilo ime, Adelhajda pa je bila morda, glede na njeno sorodstvo s Poženiškimi, sestra priorinje Katarine in nečakinja Kola Strmolskega.⁵¹ Kot kaže, so bili Kolovi otroci še mladoletni, Adelhajda pa je bila njihova varuhinja.

Tako se je začelo burno 15. stoletje, ki je bilo zaznamovano s propadom mogočnih grofovskih družin, Ortenburških, Celjskih in Walseejev, s številnimi plenilskimi turškimi vpadi in z dokončno oblastjo Habsburžanov na vsem slovenskem ozemlju. V tem stoletju so Strmolski po navedbi Globočnika postali tudi kranjski deželani, in sicer v letu 1446,⁵² ko je bil na deželnem zboru v Regensburgu sestavljen seznam kranjskih, štajerskih in koroških plemičev. V tem seznamu sta navedena tudi Jakob in Janez "Stermolarja".⁵³

V letu 1412 se je v listinah pojavil istoimenski sin Jakoba II z ženo Anico (*Aende*), ob priložnosti prodaje mlina pri Cerkljah za 28,5 mark oglejskih šilingov kranjskemu župniku Kolomanu in njegovima nečakoma "*Törleinu in Hensleinu*".⁵⁴

Med mnogimi darili cerkvam je bilo v letu 1413 izpričano tudi darilo Ane, vdove Nikolaja Galla, Marijini cerkvi v Cerkljah. Ana je za dušni blagor cerkvi podarila njivo pri Dvorjah, ki je stala med

⁴³ Kolo je okrajšava za Koloman.

⁴⁴ 1377, 22. junij, s.l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5328.

⁴⁵ 1383, 11/1, AS 1063 – 249; 1385, 30/10, AS 1063 – 257; 1390, 25/1; 1393, 19/5, AS 1063 – 297; vse naštetje listine: Otorepec, Gradivo V.

⁴⁶ 1380, 24/5, in 1383, 18/12, Otorepec, Gradivo za zgodovino Radovljice, št. 67 in 70, str. 19; Lanišče je sedaj Šmarje Sap pri Grosupljem; Otorepec, Gradivo V.

⁴⁷ 1384, 24/4, AS 1063 – 252 Otorepec, Gradivo V; Grebenc, *Gospodarska ustanovitvev Stične*, str. 77.

⁴⁸ 1384, 24/4, s. l. Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5333.

⁴⁹ 1384, 1/6, Čedad, Otorepec, Gradivo V.

⁵⁰ 1384, 24/8 s. l/1; 1384, 24/8, s. l/2; 1384, 24/8, s. l/3; Otorepec, Gradivo V.

⁵¹ 1402, 11/3, s. l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 353.

⁵² Globočnik, *Der Adel*, str. 10.

⁵³ Valvasor, *Die Ehre*, XV, str. 349.

⁵⁴ 1412, 3/3, s. l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 412.

njivami dveh kmetov ter Nikolaja Mengeškega in Jakoba Stermolerja. Iz dokumenta ni razvidno, ali je šlo za Jakoba očeta ali sina.⁵⁵

V družini Strmolskih se pojavijo plemeniti vitezi z Brega

V letu 1422 je bil Jakob III. Strmolski, vnuk Friderika in Neže, kastelan na Kranclju, stolpu nad škofjeloškimi gradom.⁵⁶ V letu 1423 je Jakob z ženo Ano prodal velesovski redovnici Neži Apfalter kmetijo v Poženiku. Predstavil se je kot Jakob Strmolski mlajši (*ich Jacob Störmoler der Junger*), kar pomeni, da je oče Jakob II. še živel.⁵⁷

Oče Jakob je v častitljivi starosti živel še v letu 1434. Očitno je podedoval zdravje in trdnost po materi Neži. V tem letu se je njegov sin še vedno imenoval "mlajši", čeprav tudi on ni bil več v mladeniških letih. Jakob mlajši je pečatil listino, s katero je Neža, vdova Jurija Haemerleina, prodajala dve posestvi (*gütten*) v Stanežičah Adelajdi Snežniški, priorinji v Velesovem.⁵⁸ Listino je pečatil tudi plemeniti Friderik z Brega (*der edel und veste Fridrich der Rainer*).⁵⁹ Na tem mestu plemeniti Rain še ni vzbudil pozornosti. V naslednji listini iz leta 1436, v kateri Friderik Rain izpričuje prodajo svoje kmetije v Žejah ključarjem cerkve svetega Nikolaja v Strahinju, pa navaja Jakoba Strmolskega mlajšega kot svojega ljubega svaka (*meinen lieben swager*).⁶⁰ Po vsej verjetnosti je bila Jakobova sestra Friderikova žena, mogoče ji je bilo po stari materi ime Neža, kar bi bilo čisto verjetno, ker je bilo tako ime tudi njuni hčerki. To sorodstvo malce osvetli tudi kasnejša dogajanja; Friderikov sin Andrej je namreč kot bližnji sorodnik okrog leta 1458 podedoval Strmol, ko na gorenjskem Strmolu očitno ni bilo več moških potomcev, Jakobov sin Henrik pa se je ob koncu tega leta že trdno usidral kot očetov dedič na Strmolu pri Rogatcu, štajerskem posestvu rodbine. Henrik je očitno gorenjsko posest velikodušno prepuštil bratrancu Andreju.

V letu 1439, ko je Jakob III. prodal kmetijo v Dvorjah ključarjem farne cerkve v Cerkljah, ni bil več "mlajši". Eden od ključarjev je bil plemeniti Janez Strmolski (*der edle Hans von Störmöl*), gotovo bližnji sorodnik, iz listine pa žal sorodstveno razmerje ni razvidno.⁶¹ Jakob je namreč pozabil napisati, ali je Janez njegov sin, brat, bratranec ali

kako drugače z njim sorodstveno povezan. Najverjetneje je bil Janez Kolov sin in Jakobov bratranec.

Janez Strmolski je v letu 1447 prodal kmetijo v Strahinju v nakelski fari velesovski priorinji Ani Paradeiser,⁶² čez tri leta pa je Jakob III., tokrat imenovan starejši (torej je imel sina istega imena), z ženo Ano isti priorinji prodal kmetijo v Dvorjah.⁶³ Sin Jakob IV. najbrž ni dočkal polnoletnosti, kajti po Jakobu III. se nikjer več ne omenja kak moški Strmolar na Gorenjskem.

V velesovskem urbarju iz leta 1458 je omenjena redovnica Dorica (*Törlein*) s Strmola, ki je v tem času živela v samostanu in je bila lastnica kmetije.⁶⁴

Obseg posesti Strmolskih na Gorenjskem ni natančno določljiv, nekaj podrobnosti pa je razvidnih iz listin, ki izpričujejo prodajo ali nakup kmetij. Očitno so imeli Strmolski kot vsi drugi mali plemiči po nekaj kmetij v različnih vaseh in so z njimi vneto trgovali ali pa so jih samostanom in cerkvam podarjali za svoj dušni blagor, pa tudi prodajali. Kot je bilo že opisano zgoraj, je Veriand v letu 1287 kupil pet kmetij v Repnjah, Velesovemu pa so bile prodane naslednje kmetije: 1386 (1 kmetija v vasi Češnjevke), 1423 (1 kmetija v Poženiku), 1447 (1 kmetija v Strahinju) in 1450 (1 kmetija v Dvorjah).⁶⁵ Češnjevke, Dvorje in Poženik so v neposredni bližini Strmola, Strahinj pa je precej daleč proti zahodu in je segal v letu 1447 še na območje gospostva Celjskih, ki so ga podedovali od Ortenburžanov. Ker je bil župnik Jakob v 14. stoletju tudi pravni zastopnik v službi Ortenburžanov, je zelo verjetno, da so mu za zvesto službo podeljevali posestva na svojem ozemlju, od katerih so tista, ki jih ni podaril cerkvenim ustanovam, ostala v družini. Strmolski so imeli kmetije še v Imovici, Jerišah, na Klancu pri Kranju, v Količevem, Stiški vasi, Lahovčah, Loki pri Mengšu, Olševku, Podgorju, pri Polhovem Gradcu, na Pšati in na Šenturski gori. Kaj je ostalo od vseh posesti Strmolskih v 15. stoletju, z drugimi besedami, kakšna je bila dediščina, ki so jo po izumrtju gorenjske veje Strmolskih prejeli Raini, je razvidno iz podelitvene listine cesarja Friderika III. v letu 1479, opisane v nadaljevanju. Še prej pa si velja ogledati Strmolske, ki so se z rodnega gradu na Gorenjskem preselili na dotlej neopaženi stolp na Štajerskem, blizu slikovitega trga Rogatec, in dali temu stolpu tudi svoje ime.

⁵⁵ 1413, 11/11, s. l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5367.

⁵⁶ Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 172.

⁵⁷ 1423, 30/3, s. l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5550.

⁵⁸ 1434, 6/2, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5387.

⁵⁹ Navajanje slovenskega imena rodbine Rain – z Brega oz. Breški, se v zgodovinskih raziskavah skoraj ne uporablja, zato je tudi v tem članku v nadaljevanju uporabljeno nemško ime.

⁶⁰ 1436, 29/9, s. l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 532.

⁶¹ 1439, 24/6, s. l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5388.

⁶² 1447, 20/4, s. l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 4722.

⁶³ 1450, 17/7, s. l., Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5398.

⁶⁴ AS 1074, *Zbirka rokopisov*, I/49u, Velesovo.

⁶⁵ Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 22–25, Otorepec, Gradivo V (listina za leto 1386 ne obstaja, 1423, 30/3; 1447, 20/4; 1450, 17/7).

Strmol pri Rogatcu in njegova povezava s Strmolom na Gorenjskem

Če se postavimo na stališče, da je bil prvotni Strmol gorenjski dvorec in da je štajerski to ime dobil kasneje, kar je tudi bližje doslej znanim dejstvom, saj se Strmolski na Gorenjskem omenjajo kar stoletje prej kot na Štajerskem, potem ugotovimo, da je srednjeveški stolp ali dvor pri Rogatcu na Štajerskem stopil v zgodovino v letu 1396, z omembo Heranda Strmolskega, brata Kola Strmolskega in župnika Jakoba.

Spoštovani mož Herand Strmolski iz Rogatca (*erber man Herant der Stermoler ze Rohacz*) je bil naveden kot prvi pečatnik na listini, ki jo je v letu 1396 izdala Kati, (*Katreili*), žena lemlberškega tržana kramarja Martina in potrdila, da ji je sestra njenega prvega moža, ki je bil doma iz Rogatca, iz njegove zapuščine izplačala 44 mark dunajskih pfenigov iz naslova njene jutrne. Žal se je Herandov pečat izgubil, prav lepo pa je viden pečat drugega "*erbern mannes*" Eberharda Sefnerja – dva, z reziloma eden proti drugemu obrnjena srpa!⁶⁶

Ali se je Herand sploh že naselil v stolpu ali dvoru pri Rogatcu ali je živel v trgu, lahko le ugibamo. Morda je stopil v celjsko službo, saj so bili v tem stoletju Celjski v nenehnem vzponu. Marsikateri kranjski plemič je iskal časti in slave pod okriljem celjskih zvezd in za zvesto službo prejel v upravljanje posestvo, morda se je smel celo oženiti s hčerko tamkajšnjega fevdnika ali gradiščana ter je po tastovi smrti nadaljeval službo fevdnemu gospodarju. Morda je bilo vmes do sedaj še nepojasnjeno sorodstvo z uglednimi Sefnerji, dvornimi mojstri (*hofmeister*)⁶⁷ Celjskih, ki imajo enak grb kot Strmolski?

Verjetno Herand ni imel neposrednih potomcev, saj so v letih 1436 in 1442 Celjski grofje podelili sinu njegovega bratranca, Jakobu III. Strmolskemu iz Cerkelj na Gorenjskem stolp pri Rogatcu s 15 domci in mnogimi posestvi, gorninani in desetiniami v gospostvih Rogatec in Lemberg.⁶⁸ Jakob je istega leta prejel tudi stolp Gabrnik blizu Šmarji pri Jelšah.⁶⁹

Po izumrtju Celjskih je ozemlje pripadlo deželnemu knezu, delno pa je bilo v lasti krške škofije, in že v letu 1458 je krški škof podelil v fevd Henriku Strmolskemu, Jakobovemu sinu in njegovim dedičem stolp pri Rogatcu, 15 domcev, 19 kmetij v

različnih vaseh, mlin ob Sotli in 65 veder gornine, ki pripadajo k stolpu itd.⁷⁰

V letu 1470 je deželni knez oddal dvor, v katerem je (bil?) živel Janez Strmolski, v fevd Ahacu Hertensfelderju, v letu 1479 pa je Henrik tik pred smrtjo prejel v fevd še dvor pod Polskavo (*Unter Pulsgau*).⁷¹ Še istega leta je deželni knez, cesar Friderik III, podelil očetovo dediščino, razdeljeno v celjski in rogaški fevd, Andreju Strmolskemu, njegovemu bratu Henriku ter sestrama Marjeti in Magdalenii.⁷² Andrejevega potomca Jakoba in njegovo bivališče je Santonino, ki se je kot tajnik ogleskega vizitatorja, škofa Petra Carlija, v letu 1487 mudil v teh krajih, opisal takole: "*Zunaj mesta, na gričku nasproti, ima visoko in prostorno hišo plemeniti gospod Jakob, ki se je malo poprej poročil z zelo lepo ženo; dobrote in preudarnosti ima mož več kot bogastva*".⁷³ Jakob je verjetno brez moških potomcev umrl v letu 1516, kajti v tem letu je dobil vso njegovo posest v fevd vitez Kristof Tumperger.⁷⁴

Zadnja znana potomka Strmolskih je bila Elizabeta,⁷⁵ druga žena barona Janeza Kacijanarja, kranjskega deželnega glavarja in junaka v boju proti Turkom, ki ga je nazadnje spodnesla bojna (ne)sreča in je bil leta 1538 v Kostajnici na Hrvaškem zahrbtno umorjen. Elizabeta skoraj ni mogla biti domača hči na štajerskem Strmolu, saj bi drugače verjetno podedovala fevd po očetu, razen če ni bil vitez Tumperger mož njene, nikjer imenovane sestre, in je po tastovi smrti prejel Strmol v fevd, kar je verjetno, saj gorenjskih "Stermolarjev" že kakih petdeset let ni bilo več.

Elizabeta je okrog leta 1527 skupaj z možem Janezom posedovala deželnoknežji fevd grad Vrbovec (Altenburg) v Nazarjah južno od Mozirja.⁷⁶ Elizabeta in Janez sta bila ena prvih pristašev protestantizma, ki se je v teh letih šele začel širiti med kranjskim plemstvom, in njun duhovnik na gradu Vrbovec je bil oženjen, kar je v katoliških cerkvenih krogih vzbujało splošno zgražanje.⁷⁷ Imela sta hčerko Sholastiko, ki je bila najprej poročena baronica Eytzing, nato pa plemenita Saurau in je živela še v letu 1563.⁷⁸ Kaj se je po moževi smrti in zaplembi vsega njegovega premoženja zgodilo z Elizabeto, ne vemo. Morda je po vseh hudih pretresih, ki jih je doživela, odšla v kak samostan.

⁷⁰ 1458, 1/11, Dunaj, AS 1063 – 6866.

⁷¹ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 126, op. 92.

⁷² Stopar, *Grajske stavbe V*, str. 130–131; Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 234.

⁷³ Santonino, *Popotni dnevniki*, str. 78.

⁷⁴ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 234.

⁷⁵ Schönleben, *Addendum*, geslo Stermoller.

⁷⁶ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 200.

⁷⁷ Žvanut, *Od viteza do gospoda*, str. 124.

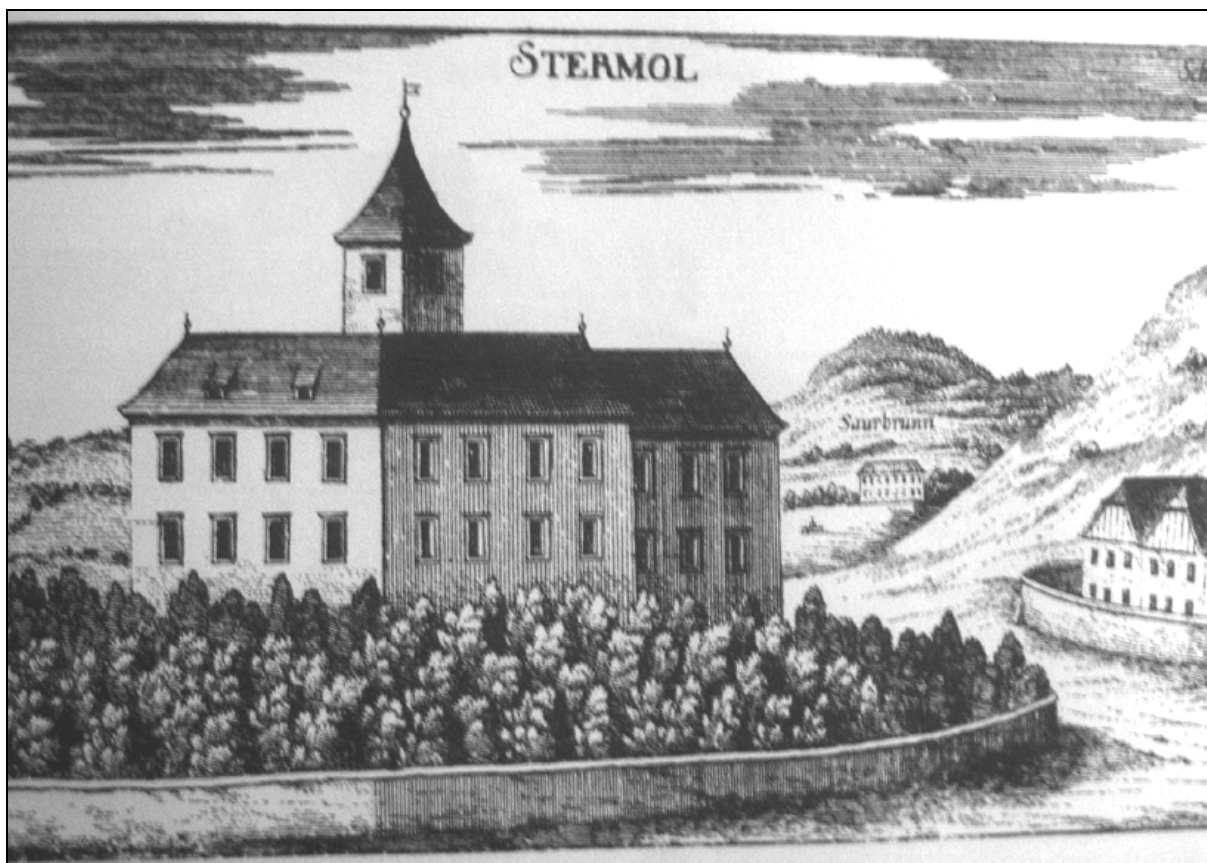
⁷⁸ Witting, Beiträge, str. 120, Dimitz, *Geschichte Krains*, II, str. 163.

⁶⁶ 1396, 31/8, s. 1, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 6572; Stopar, *Grajske stavbe 16*, str. 150.

⁶⁷ 1411, 27/7; Otorepec, Gradivo V.

⁶⁸ Stopar, Rogatec in Strmol, str. 30; Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 234, Blaznik, *Historična topografija*, str. 347.

⁶⁹ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 235.

Strmol pri Rogatcu (Vischer, Topographia, pg. 411).

Za Tumpergerji se je zamenjalo kar lepo število posestnikov gospostva in gradu, ki so ga zgradili okrog starega stolpa, vendar se je ime, ki so mu ga dali Strmolški, ohranilo do danes. Vischerjeva Topografija iz leta 1681 pozna ta slikoviti, pred kratkim obnovljeni grad le pod imenom Strmol (*Stermol*).⁷⁹

Rodbina Rain na Strmolu (ok. 1458 do 1634)

Predniki svaka Jakoba III. Strmolskega, Friderika Raina (*Raynerja, Rainerja, Rayna*), za katere obstajajo podatki, so bili ortenburški fevdniki iz dvora Breg pri Begunjah (*Rain bei Wigaun*) v Radovljiški fari, ki ga je v letu 1338, poleg bližnjega dvora Begunje (*hoff zw Fygaun bei der kirichen*) posedoval njegov ded Nikolaj Rain.⁸⁰ Raini so v začetku 15. stoletja postali fevdniki ortenburških dedičev Celjskih.

Za rodbino Rain je Bogo Grafenauer domneval, da je bil njihov viteški dvor morda Breg ob Kokri,

⁷⁹ Vischer, *Topographia*, sl. 117.

⁸⁰ Smole, *Graščine*, str. 73. Magdalena, vdova Janeza Haunsberga, navedena na tej strani, ni bila hčerka tega Nikolaja, ampak njegovega pranečaka Nikolaja (Glej Schönleben, *Addendum*, geslo Rain in Witting, Beiträge, str. 119).

vendar vsi do sedaj znani viri kažejo na to, da je bil to verjetneje Breg pri Begunjah.⁸¹

Grb Rainov prikazuje tri črne krogle na srebrnem ozadju. Zanimivo je, da imajo podoben grb tudi Podkrnoški vitezi, le da se tu govori o krogih oz. mlinjskih kamnih, ki so srebrni na rdečem ozadju.⁸²

Nikolaj Rain je imel tri sinove, Friderika, ki se je oženil z Jeuto Paradeiser, hčerko Jurija Paradeiserja in Jeute z Rožeka,⁸³ Ulrika in Martina, ki se je poročil s hčerjo Ulrika Dürrerja ter je bil oče našega Friderika. Friderik je imel še brate Jurija, Janeza, ki je bil župnik v Moravčah,⁸⁴ Petra, ki se je oženil z Marjeto Črnomaljsko in živel v Kamniku, ter Nikolaja, ki je živel v dvoru na Bregu⁸⁵ in je imel hčer Magdaleno (*Maylo*).⁸⁶ Magdalena je možu Janezu Haunsbergu, gradiščanu na gradu Waldenberg in v Radovljici, prinesla za doto dvor Begunje.⁸⁷ Ob njeni drugi poroki z Jurijem Ka-

⁸¹ Otorepec, Občina Preddvor, str. 85.

⁸² Krassler, *Wappenschlüssel*, str. 35, 72 in 76.

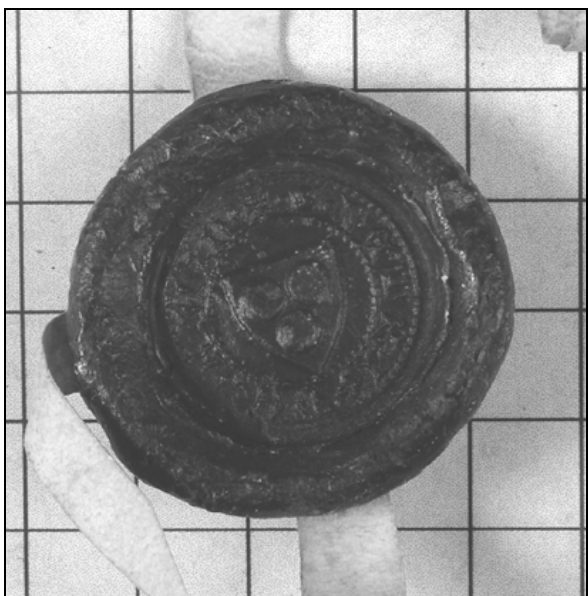
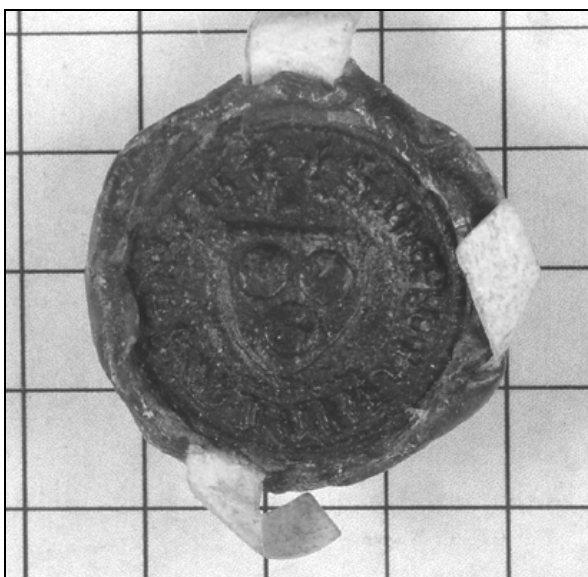
⁸³ Witting, Beiträge, str. 126.

⁸⁴ 1385, 2/2, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 5139.

⁸⁵ 1415, 24/8, s. l., Otorepec, Gradivo za zgodovino Radovljice, št. 94, str. 23.

⁸⁶ Schönleben, *Addendum*, geslo Rain.

⁸⁷ Schönleben, *Addendum*, geslo Rain.

Pečat Martina Raina (1357 I 21); Pečat Petra Raina (1397 V 13) (AS 1063, Zbirka listin).

cijanarjem je dvor pripadel tej rodbini in v 16. stoletju so ga prezidali v renesančnem slogu ter ga preimenovali v Kacenštajn.⁸⁸ Magdalenina vnuka sta bila Franc Kacijanar, ljubljanski škof in Janez, mož Elizabete Strmolske. V letu 1472 sta brata Andrej in Jurij Rain kupila še bližnji dvor Breg ob Savi pri Žirovnici (*hof am Rain*).⁸⁹

Videti je, da sta ob koncu 14. stoletja brata Friderik in Peter prenesla področje svoje dejavnosti iz Begunj v okolje Kamnika. Že njenega očeta Martina (*Märtleina*) je Erhart Kamniški imenoval "ljubi svak", čeprav podatkov o morebitni

Martinovi sestri ni zaslediti, ter ga prosil, da mu je pečatil listine.⁹⁰ Peter se je z ženo Marjeto najmanj do leta 1409 kot spoštovan kranjski deželan⁹¹ pogosto pojavljal v listinah kamniškega območja,⁹² V listini iz leta 1397 imenuje Marka Stüpla iz Kamnika svak (*swager*), v listini iz leta 1401 pa stric (*öham*), iz česar se lepo vidi, kakšne nedoslednosti so se v tistih časih dogajale ob naslavljanju sorodnikov. Osterman, sin Marka Stüpla, je bil kranjski deželni vicedom in je naslavljal Petra kot svojega strica.⁹³

Friderik in njegova družica s Strmola sta imela hčer Nežo, ki je postala priorinja v Velesovem, ter sinove Andreja, Jurija, Janeza in Jakoba.⁹⁴ Friderik je v letu 1418 prodal dve kmetiji v Tenetišah in Boboviku v kranjski fari sorodnici (*meinen lieben müemen*) Neži Apfalter, redovnici v Velesovem.⁹⁵ V listini iz leta 1436, ki jo je izstavil malo pred smrtjo, je kot njegov dedič naveden Andrej (*Andre von Rain*).⁹⁶

Trditev, da sta bila v letu 1444 posestnika deželno knežjega fevda Strmol Jakob in Jurij Polc, ni preverljiva, kajti kljub velikemu številu listin, ki omenjajo Polce, ki so bili večinoma duhovniki na Gorenjskem in v Moravčah, nobena ne izkazuje najmanjšega namiga, da bi imeli Polci kakršno koli zvezo s Strmolom.⁹⁷

Najslavnejši član rodbine Rain v 15. stoletju je bil Friderikov najstarejši sin Jurij, ki je bil leta 1458⁹⁸ prvič omenjen kot kranjski deželni vicedom, nato pa najdemo njegovo ime vse do leta 1469 v številnih uradnih in privatnih listinah. Že v letu 1444 je podedoval Breg pri Begunjah po umrlem bratu Janezu, ki ga je ta po smrti svojega očeta Friderika imel v zakupu od Celjskih.⁹⁹ Breg pri Begunjah je nato okrog leta 1460 od cesarja Friderika III. prejel Jurijev nečak Janez, sin brata Andreja,¹⁰⁰ Jurij pa je v tem letu od Marjete, vdove kamniškega meščana Mikše Merkesa kupil eno

⁹⁰ 1355, 4/10, AS 1063 – 5295, 1357, 21/1, obe listini: Otorepec, Gradivo V.

⁹¹ Globočnik, *Der Adel*, str. 10. Raini so postali kranjski deželani v 14. stoletju in skoraj gotovo je ta čast pripadla Petru, ki je bil med vsemi člani rodbine v tem času najbolj dejaven.

⁹² *Pečatil listine*: 1393, 19/1, AS 1063 – 5146; 1395, 16/10, s.l., AS 1063 – 5147; 1396, 10/1, AS 1063 – 5148; 1403, 11/6; 1406; 26/6, 1409, 4/5, s.l., AS 1063 – 5156; prodajal ali posredoval v sporih: 1397, 13/5, AS 1063 – 6575; 1400, 25/10, AS 1063 – 6586; 1401, 6/4, AS 1063 – 6587; vse našteje listine: Otorepec, Gradivo V.

⁹³ 1403, 11/6, Otorepec, Gradivo V.

⁹⁴ Schönleben, *Addendum*, geslo Rain.

⁹⁵ 1418, 21/4; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 5375.

⁹⁶ Glej opombo 60.

⁹⁷ Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 316.

⁹⁸ 1458, 8/8, s. l., Otorepec, Gradivo V.

⁹⁹ Otorepec, Gradivo za zgodovino Radovljice, št. 111, str. 27.

¹⁰⁰ Otorepec, Gradivo za zgodovino Radovljice, št. 114, str. 28.

⁸⁸ Smole, *Graščine*, str. 73.

⁸⁹ Glej op. 113.

tretjino dvora Pleker pri Kamniku.¹⁰¹ V letu 1462 mu je cesar Friderik III. kupljeno posest podelil, Jurij pa mu je v zameno dal posest v Dolah nad Škofljico, tako da so odtlej dohodki te posesti zapadli vicedomskemu uradu.¹⁰² V letu 1460 je Jurij od cesarja prejel tudi desetino pri Kamniku ob Bistrici,¹⁰³ od ljubljanskega meščana Ostermana pa je kupil dvorec v mestu Kamnik in desetine v mengeški fari.¹⁰⁴

Jurij je imel tudi hišo z dvema domcema na Novem trgu v Ljubljani, ki jo je v letu 1464 kupil od Jurija Črnomaljskega, glavarja v Postojni in na Krasu.¹⁰⁵ Zanimivo je, da v tej kupoprodajni pogodbi ni naveden znesek prodaje, ampak glavar Jurij zatrjuje, da mu je vicedom Jurij dal denarni znesek, ki mu nadvse ustreza "*nach statrechten zu Laybach*"! Istega leta je Jurij od ljubljanskega meščana Merta Politscherja in žene Uršule kupil še pristavo (*mairhof*) v Gradišču, kasneje imenovano Abondijev dvorec.¹⁰⁶

V letu 1465 je Jurij še razširil svojo ljubljansko rezidenco; od ljubljanskega meščana Gašperja in žene Margarete je kupil vrt v Gradišču.¹⁰⁷ Pa mu še ni bilo dovolj; v naslednjih letih mu je cesar Friderik III. podelil mesarsko stojnico in javno kopaljšče v Ljubljani.¹⁰⁸ Mesarsko stojnico je Jurij kmalu prodal Konradu Hölzlu, oskrbniku nemškega viteškega reda v Ljubljani.¹⁰⁹ Njivo v Gradišču je prodal nemškemu viteškemu redu že nekaj let pred tem.¹¹⁰ Jurij je nato kupil še hišo z domcem na Novem trgu,¹¹¹ v letu 1469 pa je od Doroteje, vdove Martina iz Dupelj in njenih otrok kupil še drugo tretjino dvora Pleker.¹¹²

Breg nad Savo pri Žirovnici (*hof am Rain*) sta Jurij in brat Andrej v letu 1472 kupila od Gašperja Haunpecha, oskrbnika bližnjega Waldenberga.¹¹³

Vicedom Jurij je bil res podjeten mož in prav kakor je znal večati ter obvarovati svoje lastno premoženje, je znal kot dober gospodar ohranjati deželno knežje premoženje. V letu 1466 je Friderik III. hvaležno zapisal, da mu je rešil iz zastave gradove Svibno, Waldenberg in Zgornji Mokronog.¹¹⁴

Vicedom Jurij je znan tudi po junaških borbah s Turki, ki so skoraj vsako leto udarili čez južno mejo in pustošili po deželi. V letu 1469 jih je pridrlo kar 10.000. Jurij je v rekordnem času zbral 20.000 mož ter prihitel na pomoč Juriju Hohentwartu, kranjskemu in metliškem glavarju. Ko so Turki slišali za to vojaško premoč, so se na hitro umaknili, seveda z bogatim plenom in ujetniki. Državna oblast pa se do tega leta še ni dobro zavedala turške nevarnosti, čeprav je cesar Friderik III. že v letu 1463 ukazal vsem prebivalcem mest okrog Ljubljane, naj mesta utrdijo, ker so Turki zavzeli Bosno.¹¹⁵ Ker ni bilo nobene pomoči od države, so se stanovi vseh treh dežel Notranje Avstrije, Kranjske, Koroške in Štajerske, kljub prepovedi, v letu 1469 zbrali v Šentvidu, stari prestolnici Koroške. Med udeleženci je bil tudi Jurij Rainer. Sklenili so, da bodo sami pregnali Turke iz Slovenske marke in to so tudi storili.¹¹⁶

Jurij je bil vicedom do leta 1472.¹¹⁷ Umrli je v letu 1474.¹¹⁸ Njegov nagrobnik se nahaja na zunanji steni križevniške cerkve.

Nagrobnik vicedoma Jurija Raina ob zidu Križevniške cerkve v Ljubljani, ok. 1474. (foto: Lidija Slana)

¹⁰¹ 1460, 12/12, s. 1, Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 692.

¹⁰² 1462, 15/3, Ljubljana; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 711.

¹⁰³ 1460, 15/1, Dunaj; Otorepec, Gradivo V.

¹⁰⁴ 1460, 31/3, Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 680.

¹⁰⁵ 1464, 13/1, s. 1; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 723; Dimitz, *Geschichte Krains*, I, str. 324.

¹⁰⁶ 1464, 19/10; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 729; Smole, *Graščine*, str. 63.

¹⁰⁷ 1465, 21/1; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 735.

¹⁰⁸ 1466, 25/10, Gradec; Otorepec, Gradivo V.

¹⁰⁹ 1467, 16/1; AS 1063 – 750; Otorepec, Gradivo V.

¹¹⁰ 1463, 6/5, Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 735.

¹¹¹ 1467, 16/1, s. 1; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 749.

¹¹² 1469, 17/1; Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 768.

¹¹³ Smole, *Graščine*, str. 408; Stopar, *Grajske stavbe VI*, str. 33.

¹¹⁴ Otorepec, Gradivo za zgodovino Radovljice, št. 132, str. 28.

¹¹⁵ 1463, 5/6, Otorepec, Gradivo V; AS 1063 – 735.

¹¹⁶ Dimitz, *Geschichte Krains*, I, str. 280–281.

¹¹⁷ Dimitz, *Geschichte Krains*, I, str. 328.

¹¹⁸ Valvasor, *Die Ehre*, IX, str. 79.

V letu 1471 so Turki razdeljali samostan Vele-sovo in veliko ljudi iz bližnje in daljne okolice odpeljali v sužnost. Podatkov, da bi naredili škodo tudi gradu Strmol, ni. Verjetno so ga Raini do takrat že utrdili in prejšnjemu nezavarovanemu dvoru dodali obzidje, vendar se še v letu 1479 izrecno omenja kot dvor (*hof zu Stermul*).¹¹⁹

Andrej Rain, ki je po materini strani s smrtjo Jakoba, zadnjega Strmolskega na Gorenjskem, okrog leta 1458 postal dedič Strmola, je bil poročen z Ano Gall, hčerko Viljem Galla z Gallensteina.¹²⁰ Imela sta najmanj štiri sinove, Jakoba, ki je bil župnik v Kamniku in oglejski generalni vikar,¹²¹ Janeza, ki je okrog leta 1460 prejel Breg pri Begunjah, ter Jurija in Friderika, ki sta prebivala na Strmolu. Jurijeva prva žena je bila verjetno sestra kranjskega deželnega upravitelja, Ulrika Paradeiserja, kajti v letu 1492 je Jurij imenoval Ulrika "ljubi svak",¹²² Ulrik pa je bil poročen s Praksedo, sestro Gašperja Kamniškega.¹²³

Nagrobnik Andreja Raina ob zidu Križevniške cerkve v Ljubljani, ok. 1477. (foto: Lidija Slana)

Andrej je bil v letu 1475 upravitelj na vicedomskem uradu (*verweser des Vicedomantes*) v Ljubljani, po Valvasorju pa naj bi bil kranjski deželni vicedom, ki je umrl 1477 in čigar nagrobnik se nahaja poleg nagrobnika brata Jurija na križevniški cerkvi.¹²⁴

Ne vemo točnega datuma Andrejeve smrti, vsekakor je bil Jurij kot najstarejši sin uradno priznan za dediča 20. septembra 1479, ko je od cesarja Friderika III. v imenu bratov in sester ter v svojem lastnem postal fevdnik na naslednjih posestvih in prejemnik desetih z vsem pripadajočim:

- dvor Strmol v cerkljanski fari,
- dvor v Češnjevku (*Kherstetten*) v cerkljanski fari,
- dvor Pleker ob Bistrici v kamniški fari,
- tri kmetije v Lukovici in mlin v Slapah v ljubljanski fari,
- kmetija v Stanežičah v šentviški fari,
- desetine v Šmartnem ob Savi (Sannd Mertten bey der Saw), od sedmih kmetij pri Goričah (*Goritschach*), od treh kmetij v Radni (*Radtsne*), v Brezovici. (*Bresabicz*), v Lukovici (*Lukowitz*), od sedmih kmetij v Dragomeru pri Brezovici (*Dragamer*), od petih v Logu pri Brezovici (*zu der Awen*) in od ene v Mamolah pri Brezovici (*Memolach*), vse v ljubljanski fari, ter od štirih kmetij na Lesnem Brdu (*Nalesny werdy*) v polhograjski fari.

Listina je bila izdana v Gradcu, ob robu pa je bila kasneje zapisana opomba, da je bil iz mlina v Slapah zgrajen sedež Fužine (*der sitz Khaltelbrun*). Dejansko so morali Raini mlin v Slapah prodati Khislom pred letom 1528, kajti ta letnica, zapisana na plošči nad vhodnim portalom v grad, pomeni začetek njegove gradnje.¹²⁵

Jurij je v letu 1492 bratu Frideriku prodal svoj delež pri dvoru in posestvu v Dragomlju, fevd deželnega kneza, ki sta ga v tem letu kupila od Boltežarja Črnomaljskega. Listino je pečatil deželni upravitelj, Jurijev svak Ulrik Paradeiser.¹²⁶

Jurij s prvo ženo ni imel otrok in očitno je kmalu po letu 1492 umrla, kajti pred letom 1496 se je oženil z Barbaro Sauer s Kozjaka. Kmalu po rojstvu sina Franca (1497) in hčerke Katarine (1498) je Jurij v letu 1499 umrl in Barbara se je v letu 1505 ponovno poročila. Vzela je Krištofa Galla, s katerim je imela še štiri otroke.¹²⁷

¹¹⁹ Stopar, *Grajske stavbe VI*, str. 136.

¹²⁰ AS 1075 – Rodovnik rodbine Gall, št. 72.

¹²¹ 1454, 18/3, Kamnik; pečatil: 1462, 15/3, Ljubljana, Otoprepec, Gradivo V; AS 1063 – 711 (glej op. 102).

¹²² Glej op. 121.

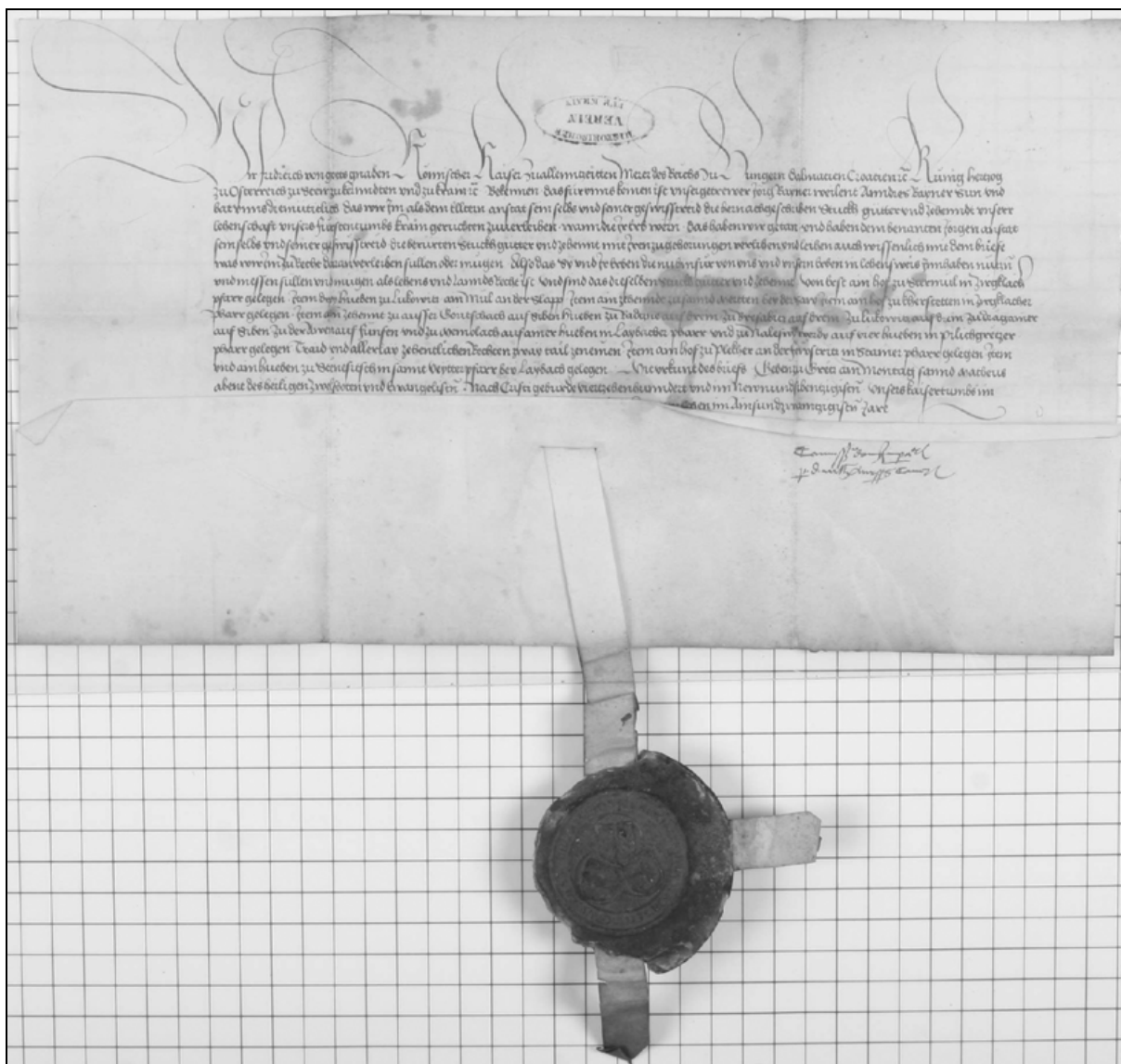
¹²³ 1494, 30/4, AS 1063 – 917; Otoprepec, Gradivo V.

¹²⁴ Dimitz, *Geschichte Krains*, I, str. 315, Valvasor, *Die Ehre*, IX, str. 80.

¹²⁵ Reisp, *Grad Fužine*, str. 7.

¹²⁶ Smole, *Graščine*, str. 138; 1492, 31/7, Otoprepec, Gradivo V, AS 1063 – 893.

¹²⁷ AS 1075 – rodovnik rodbine Gall, Lavrič, *Odsev*, str. 204.

Listina, s katero je cesar Friderik III. dne 20. septembra 1479 podelil Juriju Rainu dvorec Strmol in druga posestva (AS 1063, Zbirka listin).

Jurijev brat Friderik in varuh malega Franca je v letu 1495 zamenjal posestvo Dragomelj z Jakobom Gallom z Gallenberga za posestvo pod Šentjursko goro pri Svetem Križu blizu Moravč. Friderik je sklenil kar dobro kupčijo, saj je poleg posestva prejel še 354 ogrskih zlatih dukatov.¹²⁸ V letu 1498 je kupil še proseno in laneno desetino v raznih vaseh v fari Šentrupert,¹²⁹ istega leta pa se je poravnal z materinima bratoma, Ulrikom in Ludvikom Galloma, zaradi desetini, drvarjenja ipd. na posestvu v fari Trebnje.¹³⁰

¹²⁸ 1495, 25/11, AS 1063 – 1845. (na zapisu v računalniku v ARS je navedena napačna letnica 1595).

¹²⁹ 1498, 29/9, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 944.

¹³⁰ 1498, 19/11, Otorepec, Gradivo V, AS 1063 – 945.

Friderik in soproga Neža Mordax sta imela dve hčerki. Starejša Katarina se je poročila s Krištofom Gallenbergom, mlajša Neža pa z Jurijem Apfaltrom z Roj.¹³¹

Strmol je podedoval Jurijev sin Franc. V deželni službi je bil odbornik, blagajnik in prisednik deželnih stanov. Bil je med prvimi simpatizerji protestantizma in je navezal pristrčne stike s Primožem Trubarjem že ob njegovem prvem prihodu v Ljubljano v letu 1536, ko je ta postal vikar v ljubljanski škofiji. V tem letu je bil imenovan za ljubljanskega škofa Franc Kacijanar, ki je bil protestantom zelo naklonjen. Iskreno prijateljstvo

¹³¹ ZAL LJU 340 – Lazarinijeva genealoška zbirka, geslo Rain.

je povezovalo Trubarja z rodbino Rain vse dokler ni bil v letu 1565 dokončno preganjan iz Kranjske.¹³²

Franc Rain je bil po letu 1540 nekaj časa tudi oskrbnik na gradu Smlednik,¹³³ v letu 1545 pa je bil kranjski deželni upravitelj in med drugim je bila njegova naloga tudi razsojanje v sporih med kranjskimi deželani.¹³⁴ Poročen je bil z Amalijo Sigersdorf. Imela sta dvanajst otrok, od katerih so trije fantje umrli že v otroških letih, polnoletnost je dočakalo vseh sedem hčera in dva sinova. Hči Ana se je poročila z Jurijem, sinom Janeza Schwaba in Marjete, zadnje potomke rodbine Lichtenberg,¹³⁵ njena sestra Marija Ester pa z njegovim bratom Andrejem. Tako je rodbina Rain stopila v sorodstvo s Schwab-Lichtenbergi, kar je mogoče botrovalo prodaji Strmola tej rodbini v naslednjem stoletju.¹³⁶ Hči Maksimiljana se je v drugem zakonu poročila z Erazmom Raumschisslom, pranečak njenega moža Leopold pa je igral, kot bomo videli kasneje, v letih 1641 do 1643 pomembno vlogo v zvezi s Strmolom.

Franc je umrl v letu 1555 in je pokopan v Velesovem. Jurij, njegov naslednik, rojen 1532 na Strmolu, spada med najbolj vidne protestante svojega časa. Ko je Trubar v letu 1561 potoval iz Ljubljane v Urrach, se mu je zdelo najbolj varno, da prvo noč prespi pri prijateljih na Strmolu.¹³⁷

Raini se, z izjemo vicedoma Jurija v 15. stoletju, niso radi bojevali, pač pa so bili izraziti humanisti in učenjaki. V 16. stoletju, v katerem je ta protestantska rodbina doživela svoj višek, in so se številni kranjski plemenitniki odlikovali v junaških bojih proti Turkom, ki so skoraj vse stoletje napadali Kranjsko, se je boj s Turki udeležil le en član družine, Jurijev sin Jurij Žiga in v boju tudi padel. V svoji hiši v Ljubljani, predvsem pa v slikovitem gorenjskem gradu so brali knjige, se ukvarjali z glasbo, posebej s petjem, ter se izobraževali, kajti protestanti so vsestransko vzpodbujali izobrazbo vseh stanov in obeh spolov. Seveda so bili dejavni tudi v deželnem zboru. Prav tako kot oče Franc je bil tudi Jurij odbornik v deželnem zboru, ni pa dosegel očetove pomembne službe deželnega upravitelja.¹³⁸ Iz leta 1579 je zna-

na Jurijeva prošnja, da ga ne bi imenovali v neko poslanstvo, saj je prezaposlen z delom v kar sedmih komisijah!¹³⁹

Tudi v družinskih zadevah je bil Jurij Rain precej dejaven. V letu 1567 je omenjen kot varuh mladoletnega brata Boltežarja Raspa, ki ga je zastopal v sporu z Janezom Raspom z Osterberga nad Sostrim zaradi neke dediščine.¹⁴⁰ Poročen je bil z Marjeto Paradeiser, s katero je imel osem hčera in tri sinove. V otroških letih sta umrli dve hčeri in sin, drugi sin je padel v boju, od sinov je ostal edino naslednik Franc Jurij.

Krstni boter Franca Jurija, ki se je rodil 1562, je bil seveda družinski prijatelj Primož Trubar. Franc Jurij je rasel v čistem protestantskem okolju, za domačega učitelja – preceptorja je imel znanega protestantskega pridigarja Gregorja Kristanca.¹⁴¹ Ko je bil star trinajst let, mu je Trubar v daljni Nemčiji posvetil knjigo *Katehismus z dvejma izlagama*. Ni čudno, da je v svoji knjižnici na Strmolu imel dela slovenskih protestantov. Njegovo izobra-

Dalmatinova Biblija iz leta 1584. Nahajališče: Grad Brdo pri Kranju. (foto: Bogdan Kladnik)

¹³² Rupel, *Primož Trubar*, str. 45.

¹³³ Levec, *Flödnik*, str. 50.

¹³⁴ 1545, 4/12, AS 1063 – 1386.

¹³⁵ Lichtenbergi so bili znana srednjeveška plemiška rodbina na Kranjskem, skromne razvaline njihovega gradu so še danes vidne blizu Valvasorjevega Bogenšperka. Marjeta, zadnja potomka in dedinja rodbine, se je v letu 1540 poročila z Janezom Schwabom s Tuštanja, ki je prevzel tudi njen priimek in potomci so se do konca 17. stoletja, ko so opustili prvi del priimka, imenovali Schwab-Lichtenberg.

¹³⁶ ZAL LJU 340 – Lazarinijeva genealoška zbirka, geslo Rain.

¹³⁷ Rupel, *Primož Trubar*, str. 129.

¹³⁸ V letu 1568, Valvasor, *Die Ehre*, IX, str. 85.

¹³⁹ Žvanut, *Od viteza do gospoda*, str. 147.

¹⁴⁰ 1567, 29/1, AS 1063 – 1558.

¹⁴¹ Žvanut, *Od viteza do gospoda*, str. 62.

ženost kaže tudi seznam drugih knjig, zabeleženih v njegovem zapuščinskem inventarju, sestavljenem po njegovi smrti v letu 1618. V njegovi zapuščini se je med drugim nahajala Dalmatinova Biblija z osebnim avtorjevim posvetilom, Trubarjevi prevodi *Hišne postile*, *Novega testamenta* in *Prvi del Novega testamenta*, in še mnoge druge, skupaj 32 publikacij. Njegovo humanistično naravnost kažejo tudi dela Vergila, Plutarha in Petrarce.¹⁴²

Franc Jurij je bil poročen s svakinjo, plemenito Raunach, katere brat Andrej je bil poročen z njegovo sestro Katarino. Imela sta sina Jurija Jakoba in Franca Krištofa ter hčer Ano Marijo. Otroci so odraščali v razmerah silovitega preganjanja protestantov, ki se je kazalo na različne načine. Tipičen primer krutega zatiranja nove vere so bile tudi odklonitve pokopov umrlih. To se je zgodilo tudi Elizabeti Roschauer, hčerki Franca Raina, ki je sicer živel v Gorici, a je želela biti pokopana v Ljubljani. Ko je v letu 1580 umrla, so jo prepeljali pred ljubljansko stolnico, ki so jo morale mestne oblasti s silo odpreti, da so lahko opravili pokop.¹⁴³

Kranjski protestanti, ki niso hoteli prestopiti v katoliško vero, so se začeli izseljevati v protestantske dežele že ob koncu 16. stoletja, množično pa so zapustili Kranjsko po 1. avgustu 1628, ko jih je v to prisilil znani razglas cesarja Ferdinanda II., zmagovalca v bitki na Beli gori. Zanimivo je, da so nekateri člani rodbin ostali na Kranjskem, navzven sprejeli katoliško vero, svojih bratov in bratrancev pa dolgo časa niso pozabili, saj so jim ti iz nove domovine še vedno skrivaj pošiljali protestantske knjige.¹⁴⁴

Tudi Raini niso bili nobena izjema. Od obeh sinov Franca Jurija, ki je umrl 1618, je Franc Krištof s sinovoma Janezom Krištofom in Janezom Joahimom po letu 1628 zapustil Kranjsko. Žena Ana Hagen mu je umrla že pred nekaj leti. Potomci Franca Krištofa so ob koncu 17. stoletja v Regensburgu dosegli grofovsko čast.¹⁴⁵

Jurij Jakob, drugi sin Franca Jurija, je sprejel katoliško vero in ostal na Strmolu. Grad in posestvo sta v letu 1634, leto dni pred njegovo smrtjo, z ženo Magdaleno Stemberg prodala bratrancu v drugem kolenu, Francu Krištofu Schwab-Lichtenbergu, vnuku Ane Rain.

Na Strmolu je bil leta 1613 rojen tudi sin Jurija Jakoba, Janez Friderik Rain, kemik oz. alkimist.¹⁴⁶ Janez Friderik je do svojega 21. leta živel na Strmolu. Mogoče so mu zgodbice o plemenitih ko-

vinah in drugih zakladih v Dvorjanskem hribu, ki so jih iskali prejšnji lastniki Strmola in ki jih je kasneje tako vneto popisal Valvasor, ostale v glavi, tako da je po preselitvi v Ljubljano nadaljeval kemične študije in lastnoročno napisal velike kemične foliante, čudovito poslikane z lepimi 'Chymischen' barvami in okrašene s figurami. Te foliante naj bi sam predal njegovemu veličanstvu cesarju in so se v Valvasorjevem času nahajali v cesarski dvorni knjižnici.¹⁴⁷ V Ljubljani je v letu 1680 izdal publikacijo o kamnu filozofov (*de Lapide Philosophorum*). Janez Friderik v letih svojega ustvarjanja ni več živel na Strmolu, pač pa se je gotovo poznal z drugima dvema alkimistoma te dobe, Henrikom Konradom baronom Ruessensteinom, takratnim lastnikom Strmola, in Boštjanom Rechbergom. Slednji je bil zdravnik v Ljubljani in je napisal delo *Arcana Chymica*.¹⁴⁸

Raini so po odhodu s Strmola živel na Kranjskem v svoji hiši v Ljubljani, podedovani še iz časov daljnega prednika vicedoma Jurija.

Kratko obdobje Schwab-Lichtenbergov na Strmolu

Franc Krištof Schwab-Lichtenberg s Tuštanja je kupil Strmol 14. avgusta 1634 in ga obdržal dobrih devet let. Pravzaprav so prvo pismo o prodaji sklenili že 26. septembra 1630, vendar se prodaja iz neznanih razlogov ni izvršila.

Priimek Schwab izdaja nemški izvor priseljencev na Kranjsko. Nekega Tomaža Schwaba najdemo v Metliki v letu 1424.¹⁴⁹ Neki drug Tomaž Schwab, morda njegov potomec, je bil v letu 1493 ugleden kamniški meščan. Ugled si je še povečal s poroko z Nežo, hčerko deželnega upravitelja Jurija Črnomaljskega.¹⁵⁰

Njegov sin Jurij Ditrik je bil v letu 1515 sprejet v deželne stanove,¹⁵¹ vnuku Janezu pa je uspel prodor v "visoko družbo", ko se je v letu 1540 oženil z Marjeto, dedinjo starodavnega in slavnega rodu vitezov Lichtenbergov.¹⁵²

Kot je že navedeno zgoraj, se je Janezov sin Jurij leta 1546 oženil z Ano Rain s Strmola. Mogoče se prastarša Tomaž in Neža še nista naselila na gradu Tuštanj pri Moravčah, ki je bil, sodeč po letnici nad vhodnim grajskim portalom, zgrajen v letu 1490, zagotovo pa tu stanoval njun sin Jurij Ditrik; po Tuštanju pa se je smel imenovati njegov

¹⁴⁷ Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, str. 45.

¹⁴⁸ Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, str. 57 in 138, SBL III,, geslo Rain, str. 15 in SBL III, str. 61, geslo Rechberg.

¹⁴⁹ 1424, 25/9; Otorepec, *Gradivo V*, AS 1063 – 5569.

¹⁵⁰ ZAL LJU 340 – Lazarinijeva genealoška zbirka, geslo Schwab Lichtenberg.

¹⁵¹ Globočnik, *Der Adel*, str. 15.

¹⁵² ZAL LJU 340 – Lazarinijeva genealoška zbirka, geslo Schwab Lichtenberg.

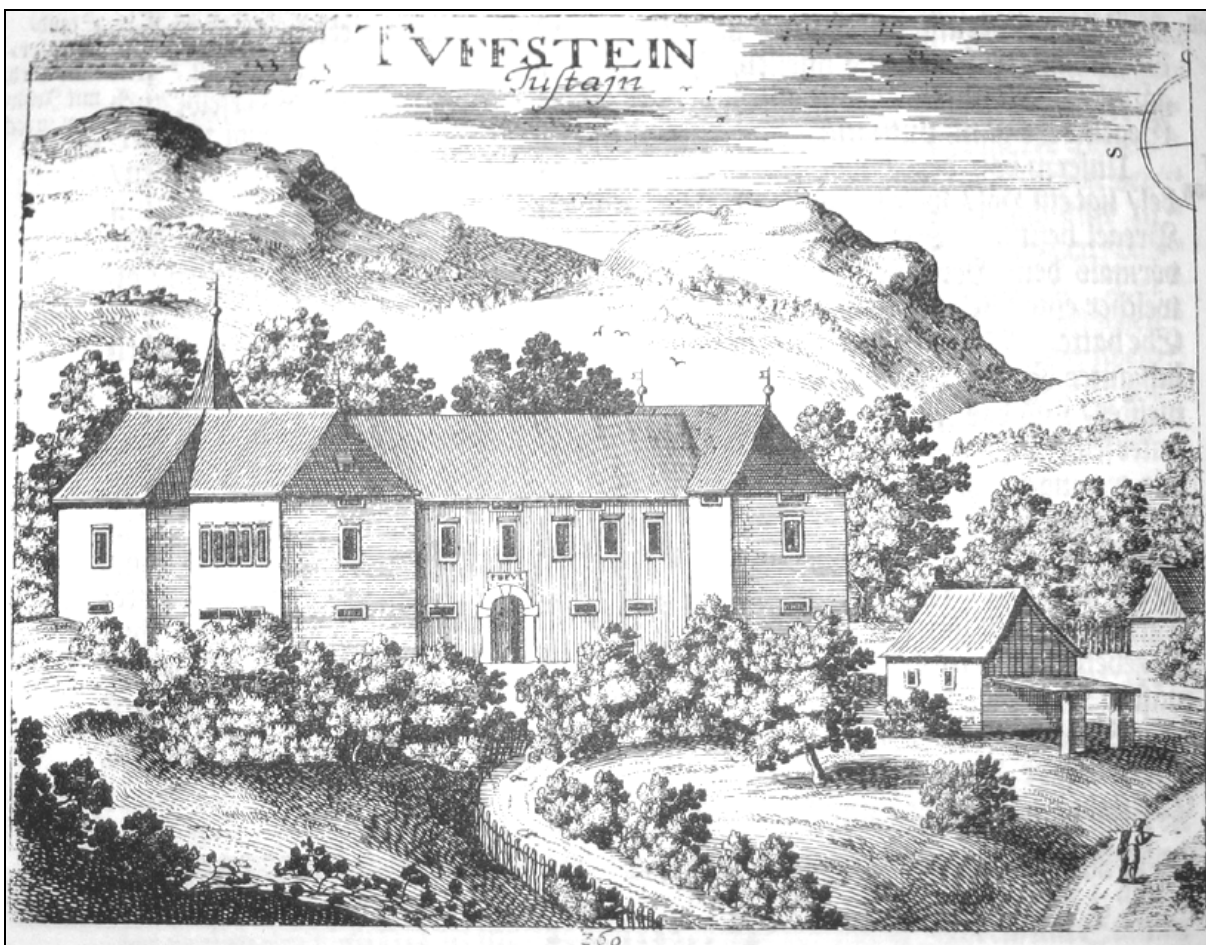
¹⁴² AS 1075 – Strmol 1618. XII. 29. fasc. XXXX. lit. R, št. 15; Žvanut, *Knjižnice*, str. 281.

¹⁴³ Žvanut, *Od viteza do gospoda*, str. 121.

¹⁴⁴ Žvanut, *Od viteza do gospoda*, str. 130.

¹⁴⁵ ZAL LJU 340 – Lazarinijeva genealoška zbirka, geslo Rain; Dimitz, *Geschichte Krains*, III, str. 378.

¹⁴⁶ SBL III, str. 15.

Grad Tuštanj pri Moravčah. (Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 606).

vnuk Jurij v letu 1575 z dovoljenjem nadvojvode Karla in ne šele v letu 1582, kot navajajo nekateri viri.¹⁵³ Ta pristavek k imenu nosijo vsi člani družine vse do delitve rodbine v tri veje v drugi polovici 17. stoletja.

Zakonca Ana in Jurij sta bila vneta protestanta. Imela sta vsaj štiri otroke, med katerimi je bil črna ovca, torej katolik, le sin Franc Krištof I. To se je najbolj pokazalo v letu 1582, ko je bila Juriju odvzeta služba oskrbnika samostana Velesovo, ki jo je več kot 30 let čisto dobro opravljal, iz edinega razloga, da je bil protestant in je bil na to mesto predlagan njegov sin Franc Krištof! Zato tudi ne preseneča, da je Franc Krištof II., sin prejšnjega, ostal na Kranjskem, medtem ko so številni njegovi sorodniki po letu 1628 zapustili deželo. Franc Krištof II. je kupil lepi strmolski grad in v njem leta 1641 tudi umrl ter je pokopan v Cerkljah.

Franc Krištof II., ki je bil rojen 1583, je imel v

prizadevanjih za ustanovitev srečne družine neverjetno smolo. V petnajstih letih je bil poročen kar štirikrat, ob smrti pa je zapustil mladoletnega sina in tri mladoletne hčere, najmlajša je bila še dojenček. S prvo ženo Ano Gaionzelli, s katero se je poročil v letu 1624, je imel hčerko Sidonijo, ki je umrla že v letu 1643, z Johano Bonomo se je poročil v letu 1629, njun sin je umrl malo za njim. Zofija Katarina, hčerka tretje, v letu 1639 umrle žene Magdalene Attems, je na srečo dočkala polnoletnost, a se je odpovedala posvetnemu življenju in je postala redovnica Terezija v Velesovem. Kmalu po smrti tretje žene se je Franc Krištof še enkrat oženil, tokrat s Polikseno Elizabeto Valvasor. Leto dni po poroki se je rodila hči Katarina Sidonija, ki si je edina ustvarila družino; v letu 1668 se je poročila s Francem Albertom Kayselom.¹⁵⁴

Franc Krištof ni utegnil uživati nove družinske sreče, v letu rojstva zadnje hčerke 1641 je tudi on pri 58 letih umrl, še prej pa je določil za varuha

¹⁵³ ZAL 340 – Lazarinijeva genealoška zbirka, geslo Schwab Lichtenberg, pismo nadvojvode Karla s 25. 8. 1575 v zapuščinskem arhivu Franca Krištofa iz leta 1641; Lavrič, *Odsev*, str. 127.

¹⁵⁴ ZAL 340 Lazarinijeva genealoška zbirka, geslo Schwab Lichtenberg; Schollmayer-Lichtenberg, Stammtafel.

svojih otrok Leopolda Raumschissla, ki je bil po sorodstvenih vezeh med Raini, Schwabi in Raumschissli njegov daljni bratranec.

Poliksena Elizabeta se je v letu 1643 znova poročila in pooblastila varuha otrok Leopolda, da proda Strmol. Varuh je hitro poiskal kupca, ki je bil baron Konrad Ruessenstein.

Iskalci zlata – Rodbina Ruessenstein na Strmolu

Rod Ruessensteinov izvira s Koroškega, na Kranjskem so imeli grad Hmeljnik.¹⁵⁵ Vitezi so postali v letu 1602, kranjski deželani v letu 1631, baroni v letu 1632.¹⁵⁶ Baron Konrad, ki je bil rojen 1604, se je po smrti svoje žene Felicite Raab poročil z Marijano Katarino Attems, zapustil otrokom iz prvega zakona skoraj vse premoženje in se umaknil uživati preostanek življenja v čarobno okolje Strmola, ki ga je bil v letu 1643 kupil za 13.750 goldinarjev.¹⁵⁷ Zakonca sta bila na Strmolu zelo dejavna, rodilo se jima je osem otrok, poleg tega pa sta preuredila in polepšala tudi že od sledi časa precej zaznamovani grad.

Konrad baron Ruessenstein je bil tudi vnet naravoslovec. Gotovo ga je vzpodbujalo okolje, kajti okrog gradu in njegove neposredne okolice se je prepletalo nič koliko zgodb in bajk, v katerih sam Satan niti ni imel najmanjše vloge, kar pa je bila posledica z rudninami resnično bogatega ozemlja. To, da je iskal in našel sicer skromno zlato žilo v Dvorjanskem hribu nad gradom, se je zdelo vredno opisati tudi Valvasorju.¹⁵⁸

Konrad je umrl v letu 1668. Njegov naslednik Henrik Konrad, ki je bil rojen 1. novembra 1654 na Strmolu, je nadaljeval očetove naravoslovne študije in se še bolj kot oče ukvarjal z alkimijo.¹⁵⁹ O dobrem gospodarjenju ni imel pojma in se je zapletal z raznimi goljufi, ki so mu obljubljali bogastvo s pomočjo alkimije, in kmalu si je začel izposojati denar, ki pa ga ni mogel vrniti. Tudi nasproti bratom in sestram ni mogel poravnati svojih obveznosti iz dediščine po očetu Konradu. Znan je primer njegove sestre Justine Julijane Rozalije, poročene Esch, ki je prišel pred sodišče, ker ni prejela svojega dela dediščine. Preden se je zavedel, je prišlo do katastrofe.

Sprememba lastništva slikovitega gorenjskega gradu je prišla na hitro in neusmiljeno. Kamenček v celotni grmadi dolgov, ki je bil usoden, je bila preprosta zadolžnica, ki jo je Henrik Konrad okrog

leta 1700 podpisal Karlu Henriku Baumgartnerju za sposojeni znesek 1000 goldinarjev. Že v letu 1702 je deželno glavarstvo odredilo izvršbo in Konrad Henrik se je moral izseliti. Ker na sodni poziv ni odgovoril ne v tem niti v naslednjem letu, se je Baumgartner očitno naveličal čakati in je terjatev je odstopil Lovrencu Wollwitzu. Ko tudi na zadnji narok sodišča 31. maja 1706 bivšega strmolskega graščaka ni bilo na spregled, je Wollwitz, ki je bil kot cesionar Baumgartnerja že četrtič sodišču predložil trsko in grudo (*span und ert*),¹⁶⁰ prejel zaščitno pismo, deželni glavar Janez Anton knez Eggenberg pa je o tem obvestil strmolskega graščaka. V pismu je še dostavil, da povrnitev tega dolga ne sme iti na škodo drugih upnikov. Henrik Konrad pa je dobil še dve leti časa, da povrne denar.¹⁶¹

Po letu dni je bilo dovolj tudi sestri Justini Julijani. Pred 20. junijem 1707 je predložila sodišču četrtič trsko in grudo ter zahtevala svoj del dediščine z očetovega gradu in posestva Strmol.¹⁶² Iz pisma, ki ga je deželni upravitelj Volf Vajkard Galenberg poslal Justini Julijani, izvemo, da je bil Henrik Konrad dolžan dediščino tudi bratu Karlu Avgustu Sebastijanu. Justina Julijana je prejela zaščitno pismo s klavzulo, da ga vrne takoj, ko ji bo izplačana dediščina.

Henrik Konrad niti do 1709 ni poravnal svojih dolgov, zato je sodišče tožitelju Lovrencu Wollwitzu, ki je bil tudi od sodišča postavljeni skrbnik Ane Marije Ruessenstein, najmlajše hčerke Henrika Konrada, izdalo zaščitno pismo do vrednosti njegovih terjatev.¹⁶³ Wollwitz si je tako pridobil grad in posestvo Strmol, čeprav se zdi neverjetno, da je v nekaj letih dolg 1000 goldinarjev narasel na vrednost, ki je bila neprimerno višja. Tudi Konradu Henriku se je to verjetno zdelo nemogoče, za vsak primer je že v letu 1704 proti Wollwitzu sprožil pravdo, ki se je vlekla skoraj pol stoletja. Zadoščenja ob dobljeni pravdi ni dočakal, umrl je v Ljubljani v letu 1716.

¹⁶⁰ Ljubljanski sodni red je določal naslednje: če po pravnomočnosti sodbe, s katero je bilo nekemu zahtevku ugodeno, obvezanec ni zadostil nasprotniku, je ta uvedel izvršilni postopek (*Auffweisung*) na prvem zasedanju po prejemu končne sodbe. Sodni organ je nato na treh naslednjih narokih prinašal pred sodišče trsko in grudo (*Span und Erd*, zato se izvršba na nepremičninah imenuje tudi *Spaenung*). Sodni organ je pri tem hodil na sedež gospodarstva, nad katerim se je vršila izvršba in – vsaj prvotno – odrezal trsko z vrat in pograbil pest prsti. Če se zavezanec na teh treh narokih ni oglasil in ni ugodil zahtevajočemu upniku, je sodišče poslednjemu izstavilo zaščitno pismo (*Schermbrief*), s katerim je v bistvu dobil zapadlostno zastavo na predmetu izvršbe. (Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 407).

¹⁶¹ 1706, 31/5; AS 1063 – 2799.

¹⁶² 1707, 20/1; AS 1063 – 2803.

¹⁶³ 1709, 25/11; AS 1063 – 2812.

¹⁵⁵ Smole, *Graščine*, str. 183.

¹⁵⁶ Globočnik, *Der Adel*, str. 56.

¹⁵⁷ Smole, *Graščine*, str. 468.

¹⁵⁸ Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 561–562.

¹⁵⁹ Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, str. 280; SBL III, geslo Ruessenstein, str. 163.

Pravda, dolga pol stoletja

Plemeniti Wollwitzi so bili kmečkega porekla, a izredno sposobni in odločni, da se visoko povzpnejo. V tistih časih je pomenilo, da si na visokem položaju le v primeru, da si plemič in član deželnih stanov. Lovrenc Prah, doma z Bleda, je postal konjeniški častnik in podprejemnik deželnih stanov. V letu 1701 je postal kranjski deželan in dobil plemiški naziv plemeniti Wollwitz z Wallersbacha.¹⁶⁴

Wollwitzi so se, kljub temu da so bili novo plemstvo, kar dobro znašli med kranjskimi rodbinami. Žene oz. može so si poiskali pri plemenitih Raspih, Raigersfeldih, Schmidhoffnih, Florijančičih, Kuschlandih, Mordaxih. Čeprav so bili zelo rodovitni, so razmeroma mladi umirali in v moškem rodu izumrli v letu 1791.

Poleg Strmola so si pridobili tudi spodnji grad v Mengšu, Hotemež, Selo pri Radečah in Jelšo pri Kojskem.¹⁶⁵ Najdlje so imeli Strmol. Pravda, ki jo je že v letu 1704 sprožil Henrik Konrad Ruessenstein, je bila zaključena šele v letu 1752, in sicer izgubljena za Wollwitze. Suzana Felicita, vdova Lovrenčevega naslednika Lovrenca Danijela, ki je umrl v letu 1746 in je pokopan v Cerkljah, je morala dedičem Henrika Konrada Ruessensteina izplačati 21.000 goldinarjev odškodnine.¹⁶⁶ Suzana Felicita je umrla v decembru 1767, njeni dediči pa so grad in posestvo v letu 1768 prodali Michelangelu Zoisu ter odtlej živeli v Ljubljani.

Kaj je Michelangelo Zois iskal na Strmolu

V letu nakupa Strmola je bila trgovska in fužinarska rodbina Zois, ki je dosegla baronsko čast pred osmimi leti, še vedno v neverjetnem vzponu, in bilo je očitno, da bo postala najbogatejša na Kranjskem. Otroci iz prvega zakona Michelangela Zoisa so bili že odrasli in so živeli na svojih gradovih in posestvih, v tem letu pa je postal polnoleten tudi Michelangelov prvorojenec iz drugega zakona, bodoči mecen Žiga.

Michelangelo je iskal železovo rudo po vsej Kranjski. Je morda slišal za skrivnostni Dvorjanski hrib za Strmolom, po pripovedovanju baje poln rude, in se ni oziral na neuspešna prizadevanja Ruessensteinov, da bi gori iztrgali skrivnost? Ali pa je slišal, da je lepo posestvo z gradom naprodaj in si ga je zaželel, tako kot že vrsto gradov po vsem Kranjskem? Verjetno bo držala prva domneva, kajti če ne bi nečesa tu zaman iskal, posestva ne bi prodal, ampak bi ga namenil otrokom, tako kot

pred tem vse druge gradove. Ko pa je v letu dni ugotovil, da z rudo ne bo nič, kar je pred več kot sto leti ugotovil že Konrad Ruessenstein, se je gradu na hitro znebil. V Letu 1769 ga je prodal Francu Ksaverju Dietrichu.

Dietrichi in Urbančiči na Strmolu

V istem letu, kot je kranjski posestnik Franc Ksaver Dietrich kupil Strmol, je njegov brat Aleksander kupil grad Gamberk blizu Zagorja, vendar ga je že v letu 1785 izročil bratu za letno rento 1000 goldinarjev.¹⁶⁷

Dietrichi so imeli posebno dobre odnose s Zoisi na Brdu in so se pogosto obiskovali. Tam je Konstanca, hči Franca Ksaverja, spoznala Martina Urbančiča in se v letu 1783 z njim poročila. Martin Urbančič je bil od leta 1774 kaščar in upravnik gospostva Rakovnik pri Mirni na Dolenjskem, od leta 1779 pa je bil zelo podjeten in uspešen upravnik gospostva Brdo, ki je bilo takrat že v lasti Michelangelovega naslednika Žige.¹⁶⁸

Franc Ksaver Dietrich je imel številno družino in ko je 9. septembra 1802 izročil gospostvo Strmol sinu Vincencu, je moral ta obljubiti, da bo dedičem razdelil 32.000 goldinarjev, tako da bo vsak, vključno z njim, prejel 4000 goldinarjev. Ti dediči so bili Vincenčeva brata dr. Rajmund in Jožef, sestre Rebeka, Antonija, od leta 1796 vdova Konstanca Urbančič z otroki in Terezija, poročena Planinc.

V času, ko je bil na Strmolu gospodar Vincenc Dietrich, je v letih med 1817 in 1826 nastal tudi franciscejski kataster, iz katerega razberemo, da se je gospostvo Strmol raztezalo na dve katastrski občini, Češnjevke pri Kranju in Grad, ter je obsegalo devetnajst celih in sedem petnajstin kmetije.¹⁶⁹

Vincenc je umrl 30. marca 1842 brez potomcev. Strmolsko posestvo so si v enakih deležih razdelili njegov brat Jožef, ki je podedoval tudi Gamberk, sestri Antonija Homan in Terezija Planinc z možem Ignacem ter nečaki Alojz, Janez Nepomuk in Fidelis Urbančič. Dediči so že 15. maja naslednjega leta gospostvo prodali na dražbi. Najboljši ponudnik je bil kar Alojz Urbančič, ki je zanj odštel 23.100 goldinarjev.

Alojz, ki je že v letu 1823 bratu Janezu Nepomuku prodal svojo polovico po očetu Martinu podedovanega gradu Turn pod Novim Gradom, žena Marija Brunich pa mu je bila v zakon prinesla še gosposčino Preddvor, je v letu 1850 Strmol prepustil sinu Edvardu, ki je v letu 1855 prejel še Preddvor.¹⁷⁰

¹⁶⁴ Globočnik, Der Adel, str. 61., ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, geslo Wollwitz.

¹⁶⁵ Jakič, Vsi slovenski gradovi, str. 469.

¹⁶⁶ ZAL LJU 340 – Lazarinijeva genealoška zbirka, geslo Wollwitz; Smole, Graščine, str. 468.

¹⁶⁷ Smole, Graščine, str.150.

¹⁶⁸ Žontar, Fevdalne družine, str. 127–128.

¹⁶⁹ Smole, Graščine, str. 467.

¹⁷⁰ Žontar, Fevdalne družine, str. 128–129.

Edvard je obe posestvi užival do leta 1890, nato pa ju je izročil sinovoma, doktorjema Edvardu in Viktorju, in sicer Edvardu polovico Strmola, Viktorju pa drugo polovico in celoten Preddvor. Že v letu 1899 pa se je družina Urbančič umaknila iz Strmola. Grad in posestvo je za 35.500 goldinarjev kupil bližnji sosed, gimnazijski profesor Jožef Jenko, posestnik iz vasi Grad pri Cerkljah.¹⁷¹

Gimnazijski profesor – strmolski graščak

Josip Jenko je bil rojen v Dvorjeh 15. marca 1854. Gimnazijo je dokončal v Ljubljani, humanistične študije pa na Dunaju. Poučeval je na gimnaziji v Mariboru in v Kranju, od leta 1877 pa na gimnaziji v Ljubljani.¹⁷² V času nakupa Strmola je bil, kakor je razvidno iz pogodbe o nakupu, profesor na gimnaziji v Novem mestu.¹⁷³

Pogodba o kupoprodaji Strmola je bila sklenjena dne 30. septembra 1899. Prodajalec je bil dr. Edvard Urbančič, kar kaže na to, da mu je moral brat Viktor že prej prepustiti tudi svoj del gradu in posestva.

Profesor Jenko verjetno ni mogel v celoti uživati lepote strmolskega gradu, saj so mu službene obveznosti omejevale bivanje v tem kraju. Grad in posestvo je kmalu prodal, v letu 1910 ga je kupil Klemen Fuchs iz znane rodbine fužinarjev in lesnih trgovcev na Gorenjskem.

Železarski mogotci Fuchsi

Gilbert Fuchs je bil prvotno oskrbnik gradu St. Paternion na Koroškem in po ustnem izročilu je prišel na Jezersko med letoma 1750 in 1775, da bi na območju Lepega broda oz. današnjih Fužin kopal železovo rudo. Postavil je tri kovačnice in tu zaposleni kovači so izdelovali izdelke iz železa, ki so bili namenjeni potrebam tržaške ladjedelnice.¹⁷⁴ Gilbertov naslednik Jožef Ignac je nadaljeval s tem poslom in okrog leta 1788 mu je Žiga Zojs dovolil, da je za pripravo oglja izsekal iglaste gozdove v Zgornji Kokri. V letu 1790 pa je od Zoisa prejel v najem večino planin v Kokri in na Jezerskem za letno najemnino 150 goldinarjev.¹⁷⁵

Naslednik Jožefa Ignaca, dr. Anton Fuchs, je pred letom 1841 od Alojza Urbančiča prejel v zakup še dominikalne gozdove v okviru gosposčine Turn pod Novim gradom. Vendar je bilo v tem času obdobje fužinarstva že mimo in Fuchsi so se usmerili v lesno trgovino.

Po smrti dr. Antona Fuchsa sta v letu 1845 njegova vdova Elizabeta in sin Anton od Antona

Zoisa kupila še posestvo Jezero v katastrski občini Kokra. Anton je v letu 1850 kupil grad Hrib pri Preddvoru. V letu 1867 je umrl in njegovi dediči so se v letu 1871 dogovorili, da bo dr. Gilbert prevzel nepremičnine ter izplačal brata Klemna ter sestri Margareto Rehn in Leonijo Günzl. V letu 1921 so si otroci dr. Gilberta, dr. Gilbert, ki je živel na Hribu, dr. Herman, Melita Krantz in Kristina, ki so živeli v Gradcu, ter Ivana Götz iz Welsa, razdelili dediščino, v letu 1924 pa so grad in posestvo Hrib prodali Francu Dolencu, lesnemu trgovcu iz Škofje Loke.¹⁷⁶

Klemen Fuchs je v letu 1910 kupil grad in posestvo Strmol, po njegovi smrti v letu 1929 je v gradu ostala še njegova vdova Marija. Naslednikov ni bilo in 18. aprila 1936 je vdova prodala grad industrialcu, bančniku in zbiralcu umetnin Radu Hribarju.

Tragedija na Strmolu

Ne moremo se izogniti primerjavi usod Rada Hribarja in tedanjega regenta Kraljevine Jugoslavije, Pavla Karadjordjeviča, ki je leto dni prej kupil grad in posestvo Brdo, komaj kakih deset kilometrov oddaljeno od Strmola. Oba sta bila poznavalca umetnosti, oba sta obnovila svoja gradova s poslušom za zgodovino in estetiko, v svojih gradovih sta zbirala dragocene umetniške predmete, oba sta bila poročena z lepoticama, oba sta sovražila vojno in ne nazadnje, doživela sta podobno usodo.

Knez Pavle sicer ni bil zahrbtno in iz človeškega pohlepa po materialnih dobrinah zverinsko ubit, je pa bil zaradi napake, ki jo je storil, ko je podpisal pristop Jugoslavije k trojnemu paktu, do konca življenja ožigosan kot izdajalec domovine in je umrl v pregnanstvu daleč od nje. Pavle je užival tudi srečno zakonsko in družinsko življenje, kar Radu žal ni bilo dano. Pavle je bil za vedno pregnan spomladi leta 1945, Rada in soprogo pa so zločinske roke pokončale že v letu 1944 in njegovo zadnje počivališče uradno ni znano. Njegovi rablji, ki gotovo še vedno dobro pomnijo dogodke tiste noči, so zaviti v molk.

Čas teče dalje

Grad je dočakal konec morij druge svetovne vojne. Njegov lastnik in obnovitelj je bil mrtev in zadnje dejanje tragedije je zabeležila odločba okrajnega sodišča v Ljubljani, izdana 17. junija 1946, na podlagi katere je grad Strmol pri Cerkljah prešel v last Federativne ljudske republike Jugo-

¹⁷¹ Smole, *Graščine*, str. 468.

¹⁷² Lavrenčič, *Zgodovina cerkljanske fare*, str. 147.

¹⁷³ Osnutek pogodbe v ZAL, LJU 357, 34/1.

¹⁷⁴ Uranič, *Furmanstvo*, str. 282.

¹⁷⁵ Žontar, *Položaj podložnikov*, str. 144–145.

¹⁷⁶ Leben, *Meščanske in podeželske vile*, str. 66–67; Smole, *Graščine*, str. 187.

slavije.¹⁷⁷ V preteklih stoletjih so grad podedovali, ga prodajali in kupovali, nazadnje pa je dočakal še zaplembo in postal državna last.

Na srečo grad ni bil požgan, kakor mnogi drugi, ki so bili prav tako pomemben del naše kulturne zgodovine in niso imeli te sreče. Eden redkih gradov v Sloveniji, ki ima ohranjeno zunanost izpred mnogo stoletij in notranjo opremo izpred vojne, ponosno opravlja svoje novo poslanstvo v službi domovine, kajti postal je eden od objektov slovenskega protokola.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 309 – Zapuščinski inventarji.

AS 744 – Graščinski arhiv Koča vas.

AS 1063 – Zbirka listin (1063 – štirimestna številka arhivske enote).

AS 1073 – Zbirka rokopisov.

AS 1074 – Zbirka urbarjev.

AS 1075 – Zbirka rodovnikov.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana:

LJU 340 – Fond Lazarini, genealoška zbirka.

LJU 357 – Fond Evgen Vavken, 34/1.

OBJAVLJENI VIRI

Otorepec, Božo: *Gradivo za slovensko zgodovino (1246 do 1500) – Gradivo V*. Rokopis na zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana.

Otorepec, Božo: *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine) 1270–1405*. Ljubljana : ZRC SAZU, 1995.

ARHIVSKO GRADIVO

Schollmayer-Lichtenberg, Heinrich: *Stammtafel der Lichtenberg in Krain (Nur nach urkundlichen Quellen)*, Zusammengestellt von H. S. L., Hallerstein 1922 (rokopis v AS 744 – Graščinski arhiv Koča vas).

Schönleben, Johann Ludwig: Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica, Labaci 1674 (AS 1073 – Zbirka rokopisov, I-42r).

LITERATURA

Blaznik, Pavle: *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500*, I–III, ZRC SAZU. Maribor : Založba Obzorja, 1986.

Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*, I–IV. Laibach : Ignaz Kleinmayer & Fed. Bamberg, 1874–1876.

Globočnik, Anton: *Der Adel in Krain. Mittheilungen des Musealvereines, Jahrg. XII, 1899, Heft I*, str. 1–16, *Heft II*, str. 52–64.

Grafenauer, Bogo: Srednjeveška kolonizacija in izgradnja fevdalne oblasti vzhodno od Kokre na Gorenjskem. *Kamnik 1229–1979, Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta*. Kamnik, 2001, str. 14–18.

Grafenauer, Bogo: *Zgodovina slovenskega naroda, II. zvezek*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1965.

Grebenc, Jože M.: *Gospodarska ustanovitev Stične ali njena dotacija leta 1135*. Samostan Stična, 1973.

Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi : Leksikon slovenske grajske zapuščine* (dopolnjen natis). Ljubljana : DZS, 1997.

Koropec, Jože: Srednjeveško gospostvo Rogatec. *Časopis za zgodovino in narodopisje, Nova vrsta 10 (XLV.), letnik 1974, 1975*, str. 73–88.

Kos, Dušan: Gorenjski samostani in plemstvo do začetka 15. stoletja. *Kranjski zbornik 1995*, str. 57–64.

Kos, Milko: *Gradivo za historično topografijo Slovenije (Za Kranjsko do leta 1500, I–III)*. Inštitut za občo in narodno zgodovino SAZU, Ljubljana, 1975.

Kos, Milko: *Zgodovina Slovencev od naselitve do 15. stoletja*. Ljubljana : Slovenska matica, 1975.

Kos, Peter: Srednjeveška kovnica v Kamniku. *Kamnik 1229–1979, Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta*. Kamnik, 2001, str. 42–44.

Krassler, Josef: *Steirischer Wappenschlüssel, Band 6*. Graz, 1968.

Lavrenčič, Ivan: *Zgodovina cerkljanske fare. Zgodovina farâ Ljubljanske škofije, IX*. Ljubljana : Katoliška tiskarna, 1890.

Lavrič, Leon: *Odsev blišča moravških gradov*. Moravče : samozaložba, 2004.

Leben, Nika: *Meščanske in podeželske vile na Gorenjskem od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne, konservatorska problematika*. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, FF – Oddelek za umetnostno zgodovino, Ljubljana, 2001.

Levec, Vladimir: Schloss und Herrschaft Flödnig in Oberkrain. *Mittheilungen des Musealvereines für Krain, Jahrg. IX., 1896*, Heft I, str. 2–10, Heft II, str. 49–54, Heft III, str. 128–146, Heft 5, str. 209–216, Heft IV, str. 271–280.

¹⁷⁷ Odločba o razlastitvi premoženja Rada Hribarja z dne 17/6 1946 (prepis), v posesti gospe Angelike Hribar.

- Otorepec, Božo: Gradivo za zgodovino Radovljice v srednjem veku. *Radovljiški zbornik*. Občina Radovljica, 1995, str. 10–37.
- Otorepec, Božo: Iz najstarejše zgodovine krajev v kamniški občini. *Kamnik 1229–1979, Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta*. Kamnik, 2001, str. 33–39.
- Otorepec, Božo: Občina Preddvor v srednjem veku. *Preddvor v času in prostoru : Zbornik Občine Preddvor (ur. Tone Roblek)*. Preddvor : Občina, 1999, str. 83–88.
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und G lten, Städte und Märkte*. Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, Band 10. München : Verlag R. Oldenburg, 1962.
- Preinfalk, Miha: Rodbina v luči srednjeveških listin. *Zgodovinski časopis* 55, 2001, str. 341–374.
- Reisp, Branko: *Grad Fužine*. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov 175. Maribor, 1991.
- Santonino, Paolo: *Popotni dnevniki 1485–1487*. Celovec, Dunaj, Ljubljana : Mohorjeva družba, 1991.
- Slovenski biografski leksikon, Ljubljana, 1925–1991.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.
- Stopar, Ivan: *Rogatec in Strmol*. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov 207. Ljubljana : Zavod za varstvo kulturne dediščine, 2004.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji V, Med Kozjanskim in porečjem Save*. Ljubljana : Viharnik, 1993.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji VI, Gorenjska, Ob zgornjem toku Save*, Ljubljana : Viharnik, 1996.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji VII, Gorenjska, Območje Kamnika in Kamniške Bistrice*. Ljubljana : Viharnik, 1997.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji XVI, II. Dolenjska, Peta knjiga, Bela Krajina*. Ljubljana : Viharnik, 2004.
- Štih, Peter: Kranjska v času Andeških grofov. *Grofje Andeško-Meranski. Prispevki k zgodovini Evrope v visokem srednjem veku*. Zbornik razprav z mednarodnega znanstvenega simpozija, Kamnik, 22.–23. september 2000. Kamnik, 2001, str. 11–37.
- Uranič, Lidija: Furmanstvo in furmani v Preddvoru in okolici v prvi polovici 20. stoletja. *Preddvor v času in prostoru, Zbornik Občine Preddvor (ur. Tone Roblek)*. Preddvor : Občina, 1999, str. 281–299.
- Uršič, Milena: *Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske*. Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede pri SAZU, Ljubljana, 1975.
- Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana : Slovenska Matica, 1961.
- Vischer, Georg Matthaus: *Topographia Ducatus Stiriae*. Gradec 1681 (faksimilirana izdaja). Ljubljana : Cankarjeva založba, 1971).
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre des Hertzogthums Krain*, Nürnberg 1689 (faksimilirana izdaja, Ljubljana : Mladinska knjiga, München : Rudolf Trofenik, 1971).
- Witting, Johann Baptist: Beiträge zur Genealogie des Krainischen Adels. *Jahrbuch der K. K. Gesellschafts Adler, Heft 4*, Wien, 1894, str. 89–146.
- Žontar, Jože: Fevdalne družine na območju Preddvora v 18. in 19. stoletju. *Preddvor v času in prostoru, Zbornik Občine Preddvor (ur. Tone Roblek)*. Preddvor : Občina, 1999, str. 123–129.
- Žontar, Jože: Položaj podložnikov gospostva Brdo pri Kranju v drugi polovici 18. stoletja. *Kranjski zbornik*. Kranj 1980, str. 144–162.
- Žontar, Jože: *Zgodovina mesta Kranja*. Ljubljana : Muzejsko društvo za Slovenijo, 1939.
- Žvanut, Maja: Knjižnice na nekdanjem Kranjskem v 16. stoletju. *Zgodovinski časopis* 41, 1967, str. 277–283.
- Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*. Ljubljana : Viharnik, 1994.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Schloss Strmol und seine Besitzer im Laufe der Zeiten

Das ursprüngliche Gut Strmol in Oberkrain war seit dem 13. Jahrhundert ein Stammhaus des niederen Adels. Die Strmol bekleideten keine bedeutenden Staats- und Militärposten, dennoch waren sie in ihrem engeren Gesellschaftskreis respektiert. Den Namen des Schlosses übertrugen sie auch in die benachbarte Steiermark, wo der ehemalige Turm bei Rogatec (Rohitsch), der später zu einem Schloss ausgebaut wurde, noch heute Strmol genannt wird.

Mitte des 15. Jahrhunderts gab es auf Strmol keine männlichen Nachkommen mehr, darum wurde das Schloss und der dazugehörige Besitz um 1458 von Andreas Rain, einem Verwandten der Strmol geerbt. Die protestantische Familie Rain, die ihre Blütezeit im 16. Jahrhundert erlebte, war mit Primož Trubar und Jurij Dalmatin, den Begründern des slowenischen Schrifttums, eng befreundet.

Im Zuge der Rekatholisierung wanderten Ende des 16. Jahrhunderts neben vielen krainischen Familien auch einige Familienmitglieder der Rain aus. Auf Schloss Strmol verblieb der rekatholisierte Zweig, deren Vertreter 1634 das Schloss an ihre Verwandten Schwab verkauften und nach Ljubljana (Laibach) umzogen. Infolge des frühzeitigen Todes von Franz Christoph Schwab verkaufte im Jahre 1643 der Vormund der minderjährigen Kinder das Schloss an Baron Konrad Ruessenstein.

Der neue Schlossbesitzer erneuerte das Schloss gründlich und suchte, allerdings vergeblich, auch nach Gold. Durch Misswirtschaft büßte sein Sohn, der krainische Alchemist Heinrich Konrad, das Schloss ein. Auf ungewöhnliche Weise gelangte dieses in die Hand des neu geadelten Laurenz Wollwitz. Da es sich dabei um ein strittiges Geschäft handelte, strengte Heinrich Konrad im Jahre 1704 eine Klage an, der erst 1752 zu Lebzeiten seiner Nachkommen stattgegeben wurde. Letztere

erhielten von den Wollwitz eine erhebliche Entschädigung.

Im Jahre 1768 kaufte der Hüttenbesitzer und Händler Michelangelo Zois das Schloss, im Jahre 1769 der krainische Besitzer Franz Xaver Dietrich, im Jahr 1843 wurde es auf einer Versteigerung von Alois Urbantschitsch, einem seiner Erben, erworben. Im Jahr 1899 gelangte das Schloss für elf Jahre in die Hände des Gymnasialprofessors Josip Jenko, der es im Jahr 1910 an Klemen Fuchs verkaufte, einen Nachkommen der bekannten Hüttenbesitzer und Holzhändler aus Kokra (Kanker). Nach seinem Tod verkaufte seine Witwe Schloss und Gut an den Industriellen, Bankier und Kunstsammler Rado Hribar. Rado Hribar und seine Gemahlin Ksenija wurden 1944 meuchlings ermordet, das Schloss wurde 1946 nationalisiert, seit 1991 dient es der slowenischen Regierung zu repräsentativen Zwecken.